

Pr. Prof. Nicolae Bordașiu Pr. Dr. Ioan - Mircea Ghitea
Pr. Prof. Alexandru Dulca

DE LA SĂBOLCIU LA ALBA - IULIA
PĂRINTELE NICOLAE MALIȚA

Editura
2018

Prefață

1. Introducere

În preajma marelui eveniment de la 1918, Nicolae Iorga a caracterizat Transilvania ca fiind o țară de „sate și preoți” români. Nu putea fi o caracterizare mai potrivită pentru acele vremuri. Lipsit de libertate și supus unei îndoite exploatare, socială și națională poporul român își trăia viața obștească mai ales în sânul Bisericii ortodoxe. Preoțimea de atunci n-a constituit niciodată o castă desprinsă de masa credincioșilor. Se știe că preotul român a împărtășit, veacuri de-a rândul, soarta și condiția socială a credincioșilor săi, el împletind, în chip armonios, datoria de slujitor a lui Dumnezeu cu cea de slujitor al poporului, preocupat de mântuirea lui sufletească dar și de bunăstarea lui trupească. Preoția românească veche și-a dus, în cursul veacurilor, contribuția – unanim recunoscută, la lupta pentru libertate și independență, pentru unitatea spirituală a poporului, pentru o patrie liberă ca să cuprindă pe toții fiii săi.

La împlinirea a 100 de ani la mărețul act de la Alba – Iulia din anul 1918, ne amintim de români care au trăit acele vremuri și care au luptat pentru realizarea unității

statale, care era supremul ideal al întregului popor. Între acești participanți activi în lupta de emancipare națională care au condus, în final, la realizarea acestui măreț ideal se numără preotul Nicolae Malița din Săbolciu.

El a păstorit aproape o jumătate de secol, în parohia Săbolciu, între anii 1910 - 1952, când, deși sănătos, a fost pensionat cu forța. Deoarece a avut o activitate cu totul deosebită în cei aproape 50 de ani de apostolat.

Poate fi considerat un apostol al neamului românesc. Poate la dânsul sau alții ca el, din acea perioadă, de aprigă luptă națională, s-o fi gândit Octavian Goga când a scris celebra poezie „Apostolul”.

Mulți preoți din Transilvania subjugată s-au avântat cu riscul vieții, în lupta națională, care începând cu secolul al XX - lea aluat o amploare deosebită.

Prezentul volum este intitulat „De la Săbolciu la Alba - Iulia. Părintele Nicolae Malița”, dar care îl continuă pe cel anterior, în care au fost evocați „preoții Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu.

În paginile acestei lucrări prin grija autorilor, în capitolele sale se face o radiografiere a pregătirilor pe care le-a făcut părintele Nicolae Malița, ajutat de către

învățătorii preoți Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu la Săbolciu, în preajma acestui mare eveniment național.

Primul capitol este intitulat sugestiv „De la Săbolciu la Alba - Iulia”, în care este prezentat situația internațională, și realizarea idealului de unitate națională a românilor și cum s-au pregătit săbolceni pentru acest moment.

Pentru ca în capitolul al doilea intitulat „Părintele Nicolae Malița” este prezentată personalitatea activitatea și contribuția pe care au avut-o la făurirea statului unitar român la 1 Decembrie 1918 la Alba – Iulia.

În capitolul „Amintiri despre preotul Nicolae Malița din Săbolciu, Bihor ”, nepoții săi Ioan Malița, Lucian Malița și Dorina Pop Malița, ne povestesc despre familia din partea tatălui Ioan Malița, dar și despre familia mamei Aurelia Malița, născută Baci, fiica părintelui Nicolae Baci din Bălaia și familia mitropolitului Vasile Mangra.

În ultimul capitol cum a rămas „Părintele Nicolae Malița în amintirea săbolcenilor în trecut și astăzi”.

Autorii au urmărit ca prin acest volum omagial să prezinte rolul celor această personalitate a bisericii și neamului românesc la înfăptuirea mărețului act de la 1 decembrie 1918, iar la ceas aniversar să-i aducem un

omagiu bine meritat pentru modul în care a militat și au luptat alături de alți reprezentanți de seamă ai vremii pentru realizarea mărețului ideal, Unirea de la 1 Decembrie 1918. Curajul, bărbăția, lupta și dragostea de biserică, de neam și țară a celor evocați, lăsând deoparte pericolele prin care au trecut atunci, pentru cei de azi ar trebui să fie un exemplu de urmat indiferent de statutul social pe care îl are fiecare de intelectual, om politic, muncitor, țăran, tânăr sau vârstnic. Dorim ca lupta lor, eroismul înaintașilor noștri să nu fie numai utopie și nimic mai mult.

Autorii

2. De la Săbolciu la Alba-Iulia

Idealul de unitate națională a tuturor românilor, a constituit o permanență a trecutului nostru, ea a cunoscut o deplină victorie și împlinire „prin hotărârile democratice din 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918”¹, când toți românii din spațiul carpato - danubiano - pontic s-au unit într-un singur stat România Mare.

Nedreptățile marilor puteri, care aplicau un principiu „divide ed imperia, adică dezbină și stăpânește” față de România, au dus la separarea teritoriului românesc, la începutul secolului al IX - lea, când figuri marcante ale autohtonilor dintre cele trei Crișuri au luptat pentru libertate și drepturi naționale.

Români de pe aceste meleaguri în anul 1918 s-au situat pe o poziție politică energică și clară de luptă pentru emancipare de sub dominația statului dualist austro – ungar și printr-o biruință alături de conaționali lor de dincolo de Carpați – au contribuit la înălțarea României Mari

---

¹ Viorel Faur, *Generația Marii Uniri – Evenimente din Bihor Octombrie 1918 – Aprilie 1919 Documente*, Editura Universității din Oradea, 2013, p. 9.

remarcându-se ca ctitori autentici ai statului unitar român. Ei au fost pregătiți de către instituții culturale precum: (biserica, școala și asociații), dar și de o galerie impresionantă de militanți pentru libertate, drepturi naționale și unitate în frunte cu dr. Aurel Lazăr, dr. Ioan Ciordaș, Roman R. Ciorogariu, dr. Dumitru Lascu, dr. Nicolae Zigre, Gheorghe Tulbure, Nicolae Bolcaș² și mulți alți eroi necunoscuți, ale căror memorie rămâne pe veci întipărită în sufletul neamului românesc.

La Oradea, pe data de 12 octombrie 1918 s-a semnat Declarația de Autodeterminare Națională prin care s-a consfințit independența națiunii române față de monarhia austro-ungară, a fost punctul culminant, pentru spațiul geopolitic românesc. Această declarație s-a inspirat din „principiul autodeterminării naționale” enunțat de președintele Americii, din acele timpuri.³

Documentul a fost prezentat de Alexandru Vaida-Voevod în Parlamentul de la Budapesta, în ședința din 5/18 octombrie 1918. Declarația de la Oradea, care afirma dreptul națiunii române la autodeterminare, precum și ideea

---

² *Ibidem.*

³ Viorel Faur, *op. cit.*, p. 10.

convocării adunării naționale a reprezentat un act cu o semnificație istorică deosebită privind procesul de unificare națională. Oradea a fost primul oraș al Unirii.

Această declarație a declanșat o recunoaștere a energiilor naționale, care s-au implicat, tot mai hotărât, în activitatea de pregătire a Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918.

Nu întâmplător, românii bihoreni, au trimis la Alba Iulia cea mai impunătoare delegație alcătuită din 131 de împuterniciți ai locuitorilor satelor noastre, printre ei numărându-se preotul Nicolae Malița, învățătorii preoți Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu. Se poate afirma cu toată convingerea că românii de pe Crișuri au contribuit în mod direct și substanțial la înălțarea edificiului României Mari.⁴

Istoricul și cercetătorul prof. Univ. Dr. Viorel Faur, care s-a ocupat îndeaproape de această problemă, a reconstituit listele cu bihoreni, care au reprezentat populația românească de pe Văile Crișurilor la Alba Iulia. Listele sunt în număr de trei, în funcție de cele trei categorii

---

⁴ Bonta, V. Dumitru, *Trei sate surori Săcădat, Borșa și Săbolciu*, Editura Imprimeriei de Vest Oradea, 2002 p. 125.

de reprezentanți naționali care ne-au onorat la Bălgrad, cu prezența lor.

Reprezentanță națională, a Bihorului, prezentă la Alba Iulia formată din 131 de persoane (60 de delegați, 45 delegați de drept 26 delegați ai diferitelor organisme proprii, la care s-au alăturat alții 101 locuitori)⁵, care au luat parte din liberă inițiativă la Marea Adunare Națională de la 1 Decembrie 1918.

În ședința Comitetului executiv al C.N.R. din Oradea și Bihor, din 20 noiembrie 1918, s-a anunțat că Marea Adunare Națională va avea loc la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, la care „vor lua parte toate straturile neamului românesc din Ardeal și Ungaria”, desigur prin „delegați emiși”. Din Oradea și întregul Bihor „vor fi reprezentate toate institutele culturale, financiare și economice”. Cu același prilej se raportează „despre aderințe(le) sosite din partea comunelor”, care au constituit suportul viitoarelor adunări pentru alegerea delegaților pentru evenimentul de la Alba Iulia.

---

⁵ Viorel Faur, *Viața politică a românilor bihoreni (1918 - 1919)*, Editura Fundației Culturale „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1992, p. 102 – 103.

În cel de-al doilea tabel sunt incluși trei între cei care au participat din localitatea Săbolciu Gavril Iovan, Nicolae Malița și Gheorghe Bordașiu. Ei au avut aceleași drepturi și-au intrat în Sala Unirii din Alba - Iulia.

Cu o zi înainte de 1 Decembrie 1918, delegațiile au ajuns la Alba – Iulia, au fost întâmpinate de organizatori și cazați în oraș.

Putea-i vedea lume și lume cu cocarde tricolore. Cei prezenți aveau ațintiți ochii spre detașamentele de moți, ce veneau organizați militarește, cu ofițeri călare în fruntea detașamentelor. Cu arma pe umăr și cu desagii pline de gloanțe, pășeau măiestuos urmașii lui Horea și a lui Iancu. Da! Sub ocrotirea armatei de moți s-a ținut Adunarea de la Alba-Iulia.

Roman Ciorogariu scrie că: „Ziua unirii naționale a început cu serviciul religios divin în ambele biserici. ... După încheierea sfintei liturghii lumea fascinată de sfințenia, religia noastră națională, pleacă după «preoți cu crucea în frunte», cum este scris în imnul libertății, sub care a luptat «oastea creștină» în 1848 și acum urcă Golgota, să proslăvească piatra milenară de pe mormântul libertății

naționale”.⁶ La ora 10, în data de 1 decembrie 1918, s-a deschis Adunarea Națională, cu participarea a 1.228 de delegați (deputați) aleși, în sala casinou militar din cetate.

Gheorghe Pop de Băsești, președintele Partidului Național Român, declară Adunarea Națională de la Alba Iulia „constituită și deschisă”. Vasile Goldiș rostește cuvântarea solemnă, încheiată cu un proiect de rezoluție⁷, care începe cu cuvintele:

---

⁶ Roman R. Ciorogariu, *Zile Trăite – Partea a II-a, Revoluția*, Ediție de dr. Viorel Faur, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 71.

⁷ Textul Rezoluției este următorul:

I. Adunarea Națională a tuturor Românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba-Iulia în ziua de 18 Noiembrie/1 Decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România. Adunarea Națională proclamă îndeosebi dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul cuprins între râurile Mureș, Tisa și Dunăre.

II. Adunarea Națională rezervă teritoriilor sus indicate autonomie provizorie până la întrunirea Constituantei aleasă pe baza votului universal.

III. În legătură cu aceasta, ca principii fundamentale la alcătuirea noului Stat Român, Adunarea Națională proclamă următoarele:

1. Deplină libertate națională pentru toate popoarele conlocuitoare. Fiecare popor se va instrui, administra și judeca în limba sa proprie prin indivizi din sânul său și fiecare popor va primi drept de reprezentare în corpurile legiuitoare și la guvernarea țării în proporție cu numărul indivizilor ce-l alcătuiesc.

2. Egală îndreptățire și deplină libertate autonomă confesională pentru toate confesiunile din Stat.

---

3. Înfiptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice. Votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional, pentru ambele sexe, în vârstă de 21 de ani la reprezentarea în comune, județe ori parlament.

4. Desăvârșită libertate de presă, asociere și întrunire, libera propagandă a tuturor gândurilor omenești.

5. Reforma agrară radicală. Se va face conscrierea tuturor proprietăților, în special a proprietăților mari. În baza acestei conscrieri, desființând fidei - comisele și în temeiul dreptului de a micșora după trebuință latifundiile, i se va face posibil țaranului să-și creeze o proprietate (arător, pășune, pădure) cel puțin atât cât să poată munci el și familia lui. Principiul conducător al acestei politici agrare e pe de o parte promovarea nivelării sociale, pe de altă parte, potențarea producției.

6. Muncitorimii industriale i se asigură aceleași drepturi și avantagii, care sunt legiferate în cele mai avansate state industriale din Apus.

IV. Adunarea Națională dă expresie dorinței sale, ca congresul de pace să înfiptuiască comuniunea națiunilor libere în așa chip, ca dreptatea și libertatea să fie asigurate pentru toate națiunile mari și mici, deopotrivă, iar în viitor să se elimine războiul ca mijloc pentru regularea raporturilor internaționale.

V. Românii adunați în această Adunare Națională salută pe frații lor din Bucovina, scăpați din jugul Monarhiei austro-ungare și uniți cu țara mamă România.

VI. Adunarea Națională salută cu iubire și entuziasm liberarea națiunilor subjgate până aici în Monarhia austro-ungară, anume națiunile: cehoslovacă, austro - germană, iugoslavă, polonă și ruteană și hotărăște ca acest salut al său să se aducă la cunoștința tuturor acelor națiuni.

VII. Adunarea Națională cu smerenie se închină înaintea memoriei acelor bravi români, care în acest război și-au vărsat sângele pentru înfiptuirea idealului nostru murind pentru libertatea și unitatea națiunii române.

VIII. Adunarea Națională dă expresiune mulțumirei și admirației sale tuturor Puterilor Aliate, care prin strălucitele lupte purtate cu cerbicie împotriva unui dușman pregătit de multe decenii pentru război au scăpat civilizațiunea de ghiarele barbariei.

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918, decretează unirea acelor români și a tuturor teritoriilor locuite de dâșii cu România”. Proiectul de rezoluție este adoptat cu ovații prelungite. Pentru cărmuirea Transilvaniei, Adunarea Națională procedează la alegerea unei adunări legislative numită Marele Sfat Național, compus din 250 de membrii; acesta, la rându-i, va numi un guvern provizoriu — Consiliul Dirigent.

După adoptarea actului istoric al Unirii, cei peste 100.000 de participanți la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, adunați pe Câmpul lui Horea, aprobă cu aclamații entuziaste hotărârea de unire necondiționată și pentru totdeauna a Transilvaniei cu România. Unirea Transilvaniei cu România încheie procesul de făurire a statului național unitar român, proces început în 1859, prin

---

IX. Pentru conducerea mai departe a afacerilor națiunei române din Transilvania, Banat și Țara Ungurească, Adunarea Națională hotărăște instituirea unui Mare Sfat Național Român, care va avea toată îndreptățirea să reprezinte națiunea română oricând și pretutindeni față de toate națiunile lumii și să ia toate dispozițiunile pe care le va afla necesare în interesul națiunii.

unirea Moldovei cu Țara Românească, continuat prin unirea Dobrogei în 1878, a Basarabiei în martie 1918 și a Bucovinei în noiembrie 1918. Suprafața României Mari: 295.049 km pătrați, cu o populație de 16.500.000 de locuitori.

La data de 2 decembrie 1918, are loc — întrunirea Marelui Sfat Național în sala Tribunalului din Alba Iulia care hotărăște constituirea unui Consiliu Dirigent format din 15 membrii și având președinte pe Iuliu Maniu pentru administrarea Transilvaniei. Marele Sfat Național și Consiliul Dirigent își stabilesc sediul la Sibiu, iară în data de 11/24 decembrie 1918 — Regele Ferdinand emite Decretul-lege de unire a Transilvaniei cu vechea Românie.

Reîntorși acasă la Săbolciu, de la Alba – Iulia, delegația condusă de preotul Nicolae Malița au desfășurat o intensă propagandă în rândul celor pe care i-au reprezentat, spunându-le că de acum înainte fac parte din România Mare, iar acest fapt este definitiv și irevocabil.

Entuziasmul acestora, la aflarea mării vești, a fost incomparabil, ei crezând – cu nedisimulată convingere – că s-a încheiat cu trecutul vitreg, care le-a adus numai neazuri și durere.

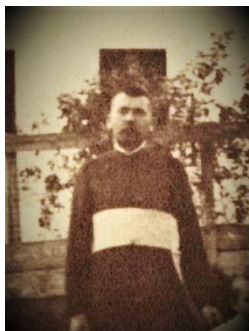
A bătut și pentru ei ceasul dreptății istorice!

Aceasta fiind starea de spirit a locuitorilor români din satele și orașele Bihorului, marcată de speranțe într-un viitor mai bun, de dorința de îndreptare a situației lor, într-o țară unită și puternică, născută din credința neabătută în destinul poporului nostru, din sacrificii și în timpul cel mai apropiat, din victoriile politice fundamentale ale anului 1918.⁸

---

⁸ Viorel Faur, *Generația, Marii Uniri – Evenimente din Bihor Octombrie 1918 – Aprilie 1919 Documente*, Editura Universității din Oradea, 2013, p. 13.

3. Părintele Nicolae Malița

Din comuna Săcădat fac parte trei sate: Săcădat, Borșa și Săbolciu care își au existența istorică foarte veche și cu o dezvoltare culturală și economică bună în contextul vremii, iar apariția lor în documente scrise se observă abia după așezarea ungarilor și mai ales în registrele de „dijme” încasate de autoritățile romano - catolice, în folosul cărora regii unguri le-au donat domenii întinse pe care erau așezate și aceste sate.

Săcădat, Borșa și Săbolciu se aseamănă între ele, dar se și deosebesc mult, atât ca aspect urbanistic, cât și ca dezvoltare culturală. Satul Săcădat fiind lângă calea ferată a avut un mare avans asupra celorlalte două. Satul Borșa era așezat mai retras, spre pădure, într-un spațiu mai apărât de influențele străine și de aceea mai concentrat spre o viață comunitară în jurul bisericii, pe când satul Săbolciu era cu totul cuprins între brațele Crișului Repede fiind astfel izolat și apărât. În unul din aceste sate s-a născut, iar în altul a păstorit Nicolae Malița.

Părintele s-a născut în satul Borșa, la 5 august 1883, în familia lui Ioan Malița și Elisabeta Popa. Satul Borșa era un sat destul de bine organizat, avea preot, biserică și școală confesională greco-orientală, adică ortodoxă. Familia Malița era una dintre familiile înstărite ale satului și având mai mulți copii, părinții s-au gândit ca unul dintre ei să meargă pe alt drum și să nu rămână în sat. În Borșa exista o biserică și un preot. Biserica era construită din bârne de lemn, într-o arhitectură frumoasă, deosebită mult de alte biserici, tot din lemn, ale satelor din jur, cu turnulețe pe turla principală (**vezi poza**). Această biserică a rezistat secolelor până în anii din urmă când doi frați, ajunși medici renumiți în Franța, au construit alături o biserică nouă și măreață din cărămidă.

Pe lângă bisericuța de lemn funcționa și o școală confesională susținută de parohia ortodoxă, la care Nicolae Malița și-a început pregătirea intelectuală. Mai apoi, și-a completat studiile la Oradea până a luat bacalaureatul, după care, asemenea tuturor tinerilor bihoreni care doreau să devină preoți sau învățători, se îndreaptă spre Arad, la vestita Preparandie.

4. La Preparandia din Arad

Pentru formarea preoților nu prea erau multe posibilități în vremea când Nicolae Malița era pregătit de școală; Institute de Teologie erau doar la Sibiu și la Arad. Bihoreni în general mergeau la Arad unde instituția care făcea pregătirea pentru slujirea preoțească exista din 1812.⁹ Acest loc avea să fie principala instituție de pregătire a preoților și a învățătorilor din Banat, Bihor și Arad - și avea să devină nu numai o instituție de pregătire profesională, ci și un important centru al emancipării și al organizării politice și culturale a românilor din Imperiul Austro - Ungar. Această școală va forma o nouă pătură de slujitori ai Bisericii și ai școlilor confesionale cu o nouă gândire socială și politică profund împletită cu viața bisericească. În instituție erau primiți numai tinerii care au „absolvit” cu bun succes cursurile „Gimnaziului mare”¹⁰ pentru a deveni „adevărați apostoli ai credincioșilor noștri” cum spune episcopul Ioan Mețianu.¹¹

---

⁹ Pr. dr. Pavel Vesa, *Învățămintul Teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.

¹⁰ Pr. dr. Pavel Vesa, *op. cit.*, p. 51.

¹¹ Pr. dr. Pavel Vesa, *op. cit.*, p. 57.

Pregătirea în Preparandie o făceau profesorii numiți de Sinodul Eparhial dar, neavând manuale, predarea materiei de învățământ se făcea după manuale alcătuite de ei și copiate de mână de fiecare student. Această Preparandie a fost „pe linia învățământului românesc prin profesorii săi, salvarea, în vremile de grea obidă, a conștiinței naționale românești”.¹²

Tânărul Nicolae Malița devine din 1897 unul dintre cei mai buni studenți ai Preparandiei, care avea în acel an când Malița vine în anul I de studiu, circa 150 de studenți, din care 35 erau bihoreni. Unul era chiar din satul vecin, fiul preotului Popovici din Săbolciu.

Atât profesorii, cât și studenții se străduiau să fie la înălțimea chemării lor pentru că toți aveau de înfruntat o situație deosebit de grea: păstrarea limbii române ca materie de studiu. Studenții aveau în programul săptămânal câte două ore de limba și literatura română în fiecare an de studiu, pe când pentru limba și literatura maghiară erau prevăzute câte trei ore de studiu săptămânal. Acest fapt arată cât era de mare preocuparea autorităților austro

---

¹² Titus L. Roșu, *Legea românească ortodoxă, temelia spirituală a ființei noastre etnice*, Oradea, 1997, p. 92.

- maghiare de a impune cunoașterea limbii și literaturii maghiare, în timp ce pentru limba și literatura română, pentru care se pregăteau să o predea în școlile confesionale, aveau prevăzute mai puține ore. Atmosfera generală era aceea a unei confruntări tacite între autoritățile statale și românii asupriți în diferite forme și mai ales sub acest aspect al pregătirii cadrelor pentru școlile românești.

5. Corpul profesoral al Preparandiei

Spre deosebire de Academia teologică din Sibiu, la Arad pregătirea și formarea preoților și învățătorilor confesionali era îmbinată cu aspecte ale mișcării culturale și politice ale românilor din Crișana și Banat. Preoții și învățătorii din satele bănățene, arădene sau bihorene erau principalii factori ai acestor activități vitale pentru români. Oficierea cultului divin sau predarea cunoștințelor de scris-citit în limba română era condiția esențială a unei activități de emancipare a poporului. Cadrele didactice ale Preparandiei nu erau multe, dar cei care erau, erau cu totul devotați activității lor de a forma oameni capabili de a fi luminători ai satelor.

La data când tânărul Nicolae Malița ajunge student la Preparandia din Arad a avut posibilitatea să întâlnească personalități luminate și entuziaste, care au imprimat vieții școlare un spirit de muncă și dăruire nu numai pentru activitatea profesională, ci și pentru existența etnică a românilor în sânul aceluia mozaic de naționalități care era Imperiul Austro - Ungar. Acești profesori erau pătrunși de un patriotism ce se baza pe convingeri puternice venite din istorie și în virtutea căruia erau capabili de luptă cu autoritățile maghiare, înfruntând orice pericol. Prin activitatea acestor profesori, Biserica și școala au devenit factori de unitate națională.¹³

Între acești profesori devotați Bisericii și Neamului, un loc aparte îl are **Vasile Mangra**. Acesta era bihorean de origine, fiind născut în Săldăbagiu Mic, la 25 mai 1852, ca fiu al preotului Mihai. Familia numeroasă a părintelui Mihai avea cinci copii din care unii au devenit preoți, alții învățători sau agricultori precum Ioan Mangra care a ajuns în satul Săbolciu și care va fi socrul tânărului preot Nicolae Malița.

---

¹³ Arhim. Conf. Dr. Teofan Mada, *Roman Ciorogariu, spiritus rector al Școlii Naționale din Arad*, art. în Lumina, 6 mai 2018.

Despre Vasile Mangra consemnează cronicarul că era „inteligent, bun și vioi stilist și polemist”.¹⁴ Se formase în Liceul din Beiuș și apoi la Preparandia din Arad (1869 - 1972). În timpul studiilor la Arad, a redactat, în 1871, revista *Speranța*, care era editată de Societatea de Lectură a studenților. Abia terminate studiile în 1872, ca după trei ani, în 1875, să fie numit profesor suplinitor, după alți trei ani, în 1878, intră în cinul monahal, fiind închinoviat la mănăstirea Hodoș-Bodrog, cu numele Vasile (din botez fiind Vicențiu), iar de Sf. Vasile este hirotontit ieromonah.

Peste doi ani i se cere să preia conducerea Preparandiei, unde timp de doi ani, între 1882 și 1883, desfășoară o activitate rodnică sub toate aspectele, și intelectual și material și disciplinar, dar și al dragostei de Biserică și de neam. Toată obștea românească îl asculta, îl admira și îl socotea adevăratul conducător. El le recomanda românilor o politică intransigentă, iar el, Vasile Mangra, marele conducător le scria preoților și învățătorilor de la

---

¹⁴ Teodor Neș, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Oradea, Tip. Diecezană, 1937, p. 475.

sate, pregătiți în Preparandie, scrisori cu chenar tricolor și cu inscripția aurită „Totul pentru națiune”.¹⁵

Toți erau sub „vraja” și a privirii și a ideologiei lui, fiind gata pentru cele mai grele jertfe pentru „chestiunea românească”, notează Teodor Neș.¹⁶

Erau însă și din aceia care îl urmăreau în activitățile lui potrivnice stăpânirii austro - maghiare și adunau documente, cum a fost Papp Ianoș, redactor la ziarul Nagyvarad sau Ministerul Instrucțiunii Publice care a trimis Consistoriului ortodox român din Arad o adresă prin care îl prezintă pe Vasile Mangra ca pe cel mai neîmblânzit dușman al ungarilor și al statului maghiar¹⁷ unde îl învinuia că a pregătit și a luat parte în delegația Memorandumului de la Viena, că provoacă demonstrații de stradă ce sfârșesc uneori sângeros, că instigă la ură contra ungarilor atât în rândul studenților, cât și al populației și multe altele. Din pricina aceasta a fost îndepărtat de la catedră și la o demonstrație ungurească din fața

---

¹⁵ Idem, p. 475.

¹⁶ *Ibidem*, p. 477

¹⁷ *Ibidem*, p. 477.

Preparandiei s-a strigat împotriva lui: „Jos Mangra! Jos cu trădătorul!”.¹⁸

Partidul Național Român, care conducea activitatea românilor, a fost desființat în 1894. Mangra reacționează și convoacă o mare adunare la Sibiu în noiembrie 1894 unde arată tendința de a fi desființați ca naționalitate, adunare despre care Teodor Neș¹⁹ notează că a fost „una din cele mai frumoase și demne adunări ale Românilor”. În această perioadă V. Mangra a fost „intransigent și îndrăzneț”, „cu ochii iluminați de ideal (...) în haina atât de simpatică a călugărului luptător” scrie Octavian Goga, care nu îi era prieten.²⁰

După 1899 atribuțiile lui Vasile Mangra se schimbă și împreună cu cei de la ziarul *Tribuna Poporului* militează pentru împăcarea româno-maghiară. În 1902 este ales vicar episcopal la Oradea, iar nu cu mult mai înainte, când au fost alegeri de episcop la Arad, a candidat și Vasile Mangra, dar nu a fost agreat de guvernul maghiar și nu a fost ales. Rămas vicar la Oradea unde a desfășurat o frumoasă

---

¹⁸ *Ibidem*, p. 476, nota 1.

¹⁹ *Ibidem*, p. 479.

²⁰ c.f. Teodor Neș, *op. cit.*, p. 481.

activitate pentru susținerea parohiilor și școlilor confesionale ortodoxe din satele românești. Circularele și îndrumările date dovedesc aceasta.

„Vasile Mangra și-a pus amprenta pe bunul mers al învățământului în limba română, în acest sens luând măsuri reformatoare pentru dezvoltarea și creșterea actului didactic” scrie Nicolae Nistoriu.²¹

I-a îndrumat pe preoți „să vorbească în biserici despre folosul învățaturii și despre datoria părinților de a-și trimite copiii la școală ... le va spune copiilor cuvinte de învățătură a măsurate priceperii lor spre a-i îndulci spre școală.”²²

Vasile Mangra era și membru al Academiei Române din 27 mai 1909. A fost ales pentru meritele lui literare. Este impresionant să privești acest aspect al vieții lui căci era preocupat de literatura românească veche unde se afirma latinitatea noastră. Este impresionant cu câtă

---

²¹ Nicolae Nistoriu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Bihor 1800-1918*, Editura Arca Oradea 2012, p. 52.

²² *Ibidem*, p. 46.

convingere afirmă că „*istoria atestă originea noastră, confirmă neamul nostru, legitimează patria noastră*”.²³

Ca unul ce simțea și trăia unitatea poporului român pe deasupra granițelor politice ce îl separau, Vasile Mangra a demonstrat aceasta prin manuscritele și tipăriturile vechi venite din Țara Românească sau Moldova, pe care el le-a căutat alergând în toate colțurile Bihorului. De cele mai multe ori era însoțit de studenți de la Preparandie, între care și Nicolae Malița din Borșa.

După 1910, intransigentul naționalist care a fost Vasile Mangra, candidează la alegerile parlamentare pe programul politic al lui Ștefan Tisza și este ales deputat. Faptul acesta a produs o ruptură dureroasă între români, unii l-au socotit trădător și toți „tribuniștii” l-au stigmatizat. Familia însă și mulți din cei apropiați știau că a fost un sacrificat.

Profesorul și scriitorul Mihail Diaconescu a scris și un roman, o adevărată frescă literară a acestei epoci, cu titlul „Sacrificul” apărut în mai multe ediții²⁴. Profesorul

---

²³ apud. Constantin Mălinaș, art. „*Vasile Mangra*”, în *Legea Românească* nr. 3, 2009, p. 18.

²⁴ Mihail Diaconescu, *Sacrificiul*, ediția a II-a ed. Ministerului de Interne, 1993, Buc. Noi.

Diaconescu arată tot zbuçiumul sufletesc al lui Vasile Mangra, care, după această ruptură cu Partida Națională, și-a continuat sub alt aspect lupta pentru apărarea Bisericii și a neamului său.²⁵

În revista „*Legea românească*” a Episcopiei ortodoxe române a Oradiei, numărul 3 din 2009, număr dedicat mitropolitului Vasile Mangra, preotul Ioan Codorean îl descrie „**sub povara vremurilor**” când este ales mitropolit la Sibiu cu 71 de voturi din 114 anunțând în cuvântul său de instalare că între preocupările de căpetenie va fi și ridicarea nivelului învățământului. Ce este însă important de remarcat în acest articol este afirmația părintelui Codorean că „în ciuda acuzelor că fusese susținut de guvernul maghiar, Vasile Mangra nu a încetat să se simtă și să se manifeste ca român. «Compromisurile», **așa cum reiese din faptele sale**, au fost numai pentru că poporul din care făcea parte și biserica pe care a slujit-o să

---

²⁵ *Ibidem*, p. 73-95 și 172-181

poată propăși în istoria foarte zbuciumată a acelor timpuri”.²⁶

Acestui mare suflet de român, cum s-a manifestat în vremea cât a fost la Arad, nu i-a fost prea ușor să treacă în altă tabără, ostilă până atunci. În familia lui, frații și verișorii știau că la o întâlnire „aranjată” întâmplător la Karlsbad cu Sturdza - președintele Partidului Liberal din România - au analizat perspectivele politice și pozitive și negative ale românilor, ca urmare a unui război iminent între România și Imperiul Austro - Ungar.

Așa încât se poate spune că a fost o înțelegere între conducerea românilor din țară și cel ce era singurul ierarh și etnarh al românilor din imperiu, care putea să-i mai reprezinte pe românii din Ardeal în fața unor autorități dușmănoase, dacă ar fi câștigat războiul. Cel care l-a stigmatizat ca „trădător” pe Vasile Mangra, dar fără să aibă vreun temei istoric real, a fost Constantin Kirițescu care îl

---

²⁶ Pr. Dr. Ioan Codorean, *Mitropolitului Vasile Mangra al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria, Legea Românească nr. 3, 2009, p. 8.*

aseamăna cu Iuda: „într-o cameră de hotel, mitropolitul român Vasile Mangra (...) își puna singur capăt vieții”.²⁷

Istoricul nu știa sau nu voia să știe ca mitropolitul era bolnav de inimă și își făcuse testamentul cu luni de zile înainte, iar bunul său prieten din vremea când era la Arad, Roman Ciorogariu, respinge categoric această ipoteză. Iar Teodor Neș în „Oameni din Bihor” consemnează declarația protopopului Gheorghe Dudulescu care spune că Mangra n-a fost trădător, ci a făcut un „sacrificiu benevol de dragul bisericii sale strămoșești și a neamului”. Am putea spune că numai un om cu o atât de mare iubire de neam putea fi capabil și de un atât de mare sacrificiu, ca să renunțe la tot trecutul și să se expună la disprețul public numai pentru a păstra posibilitatea ca într-un caz de pierdere a războiului de către români să-și poată apăra neamul.

Tânărul teolog Nicolae Malița l-a cunoscut cât a fost la Arad la studii și ca bihorean a fost mai apropiat de profesorul său tot bihorean. Nicolae Malița a fost unul din cei mai buni studenți pe care i-a avut Preparandia din Arad.

---

²⁷ Constantin Kirișescu, *Istoria Războiului pentru întregirea neamului* 1916-1918, vol II , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 386.

El a fost preocupat nu numai să facă studiile necesare, ci alarga și la alte domenii după cunoștințe, impresionând prin setea lui de cultură. De aceea după ce a terminat studiile și a primit „absolutorul”²⁸ și pentru teologie, și pentru pedagogie, a rămas un timp în instituție ca să predea lecții la școala de aplicație care funcționa pe lângă secția pedagogică a Preparandiei, câtă vreme învățătorul titular Ioan Ardelean era mobilizat în Armată.²⁹

Când profesorul Vasile Mangra a trebuit să plece de la conducerea Preparandiei, în postul de director a fost ales Roman Ciorogariu „într-o perioadă marcată de accentuarea luptei de deznaționalizare”.³⁰

Ca și Vasile Mangra, Roman Ciorogariu era un om cult, „luminat, energic și bun patriot”³¹, după studiile de teologie de la Arad, a mai studiat la Universitățile din Leipzig și Bonn. Acesta a condus Preparandia din Arad vreme îndelungată, din 1901 până în 1917, când este ales

---

²⁸ Preot dr. Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011, p. 221.

²⁹ Preot dr. Pavel Vesa, *op. cit.*, p. 128.

³⁰ Arhim. Conf. Univ. Dr. Teofan Mada, *Roman Ciorogariu spiritus rector al Școlii Naționale la Arad*, art. În ziarul Lumina, 6 mai 2018.

³¹ Constantin Kirițescu, *Istoria Războiului pentru întregirea neamului 1916-1918*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 416.

vicar episcopal la Oradea. Cartea lui de memorii „Zile trăite” este un documentar de mare importanță pentru istoria națională care „pentru conținutul informativ-documentar merită o apreciere fără rezerve”.³²

Activitatea conjugată a acestor doi prieteni patrioți, împreună cu a celorlalți profesori, între care amintim și pe Iacob Lazăr - originar din Bihor, a imprimat vieții culturale și politice a vremii un intens entuziasm de promovare a ideilor naționaliste și de îndemnare la unitate a poporului român. S-a înființat întâi „*Asociația națională arădeană pentru cultura poporului român*” (1863) în a cărei conducere erau și Vasile Mangra și Roman Ciorogariu.³³

Ei sunt în fruntea celei mai importante mișcări social - politice a vremii care duc la redactarea Memorandumului a cărui text a fost alcătuit de Partidul Național Român la Sibiu (1892). În fruntea activității Partidului Național Român se afla Vasile Mangra, iar

---

³² Roman R. Ciorogariu, *Zile Trăite – Partea a II-a, Revoluția*, Ediție de dr. Viorel aur, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994, p. 8.

³³ Preot dr. Pavel Vesa, *Învățămintul teologic de la Arad*, p. 249.

alături de el era Roman Ciorogariu și militau pentru „realizarea unității politice a poporului român”.³⁴

„Pe cei doi profesori - Mangra și Ciorogariu - spune Ciuhandu - îi idolizau pentru activitatea lor românească hotărâtă”.³⁵

Orașul în care tânărul Nicolae Malița își făcea studiile la Preparandie, devenise în timpul studiilor lui, la începutul secolului al XX-lea, centrul mișcărilor de unificare a strădaniilor românilor din Ungaria de a avea atitudinea comună în lupta pentru păstrarea drepturilor. Aradul devine locul unde se pregătește realizarea unității tuturor românilor, fapt ce va conduce spre marea împlinire a visului tuturor românilor de pretutindeni: Unirea cea Mare într-o Românie Mare. Dar nu fără greutăți și incidente, pentru că la un moment dat ungurii din Arad s-au revoltat împotriva românilor și a studenților de la Preparandie și au năvălit asupra Preparandiei cu pietre, bolovani, fiare; au spart ferestre aruncând asupra lor.

---

³⁴ Idem, p. 252.

³⁵ Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947)*, p. 19 și 218.

Tânărul Nicolae Malița a trăit toată această atmosferă de luptă pentru unitatea poporului român. El venea dintr-un sat în totalitate românesc și nu a avut ocazia până atunci să-și dea seama de ce însemna a te însuma cu cei ce își dăruiseră energia și timpul pentru această luptă. De aceea și el, ajuns în 1910 preot în satul Săbolciu, nu putea acționa decât în direcția pe care a învățat-o la Preparandie, adică ridicarea nivelului de înțelegere a enoriașilor săi față de problemele existenței naționale.

Pregătirea pentru Marea Unire

În toate parohiile unde erau preoți sau învățători, aceștia aveau în centrul activității lor ideea de unitate de neam. Cu cât era mai mare acțiunea guvernului maghiar de a face greutate parohiilor românești în activitatea lor de păstrare a credinței și limbii, cu atât era și mai mare opoziția românească.

Au început să se țină adunări ca cea din 7 martie 1907 la Oradea, condusă de protopopul Toma Păcală³⁶ sau cea din Săcădat din 24 martie 1907 în a cărei proces-verbal

---

³⁶ Nicolae Nistoroiu, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Bihor (1900-1918)*, Oradea, Editura Metropolis, 2012, p.78.

se consemnează atât de îndurerat că „*precum de la strămoși ca sfântă moștenire ni s-a hărăzit, școala noastră în limba strămoșească, vrem ca și mai departe în această limbă să se răsădească adevărurile luminoase*”.³⁷ Și mai departe: „*Suntem cu toată tăria sufletului contra oricărei întreprinderi de a pângări acest așezământ scump al nostru*”.³⁸

În acest spirit acționau și cei din Săbolciu unde părintele Malița, în calitatea lui de paroh, avea și răspundea de întreținerea școlii populare confesionale în care activa învățătorul Gavril Iovan și apoi Gheorghe Bordașiu. Alături de ei era și plutonierul de gardă națională Nicolae Broinaș. Destrămarea Imperiului Austro - Ungar era resimțită și în micul sat care era Săbolciu. Conducătorii lui, preotul și învățătorii erau într-o neîntreruptă legătură cu Comitetul Național Român din Oradea și știau de hotărârea de a se ține Adunarea la Alba Iulia pentru a afirma voința poporului român. Centrul care organiza toată activitatea românească era la Arad. De la acest centru au venit

---

³⁷ Nicolae Nistoroiu, *op. cit.* p. 79; apud. Flaminia Faur, *Manifestările românilor din Bihor împotriva proiectului de lege școlară din 1907*, Oradea, Fundația Culturală „Cele trei Crișuri”, 199, p. 33.

³⁸ Idem, *ibidem*.

instrucțiuni de organizare a tuturor românilor pe comitate (județe), plase și comune sub conducerea preoțimii și a învățătorilor.³⁹

În Oradea, președintelui Consiliului Național Român era Roman Ciorogariu și era în dependență și ascultare de Consiliul Central de la Arad. Regele Ungariei a renunțat la tron și peste tot se instala dezordinea și nesiguranța. Nu mai exista nicio autoritate. În această situație, dr. Aurel Lazăr convoacă pe 3 noiembrie 1918, în casa lui, Comitetul Național Român care a redactat un manifest către poporul român din Oradea și Biharia⁴⁰, iar Roman Ciorogariu a redactat o circulară către preoții și învățătorii ortodocși îndemnându-i „să-și facă datoria deplină”.⁴¹

În acest sens a acționat și părintele Malița și învățătorii, având grijă să organizeze garda națională locală și să apere satul de orice răutăți, mai ales că se zvonise că un sătean, pe nume Buzguța, ar fi avut legătură cu răzvrățiții lui Bela Kun. Nu s-a întâmplat însă nimic rău.

---

³⁹ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 49.

⁴⁰ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p.54)

⁴¹ Idem, p. 55.

Pe plan general însă lucrurile au evoluat mult. În 12 octombrie 1918, în casa lui Aurel Lazăr s-a proclamat independența națională a Românilor din Ardeal și s-a depus jurământ pe drapelul românesc.⁴² La această ședință istorică a Comitetului Executiv al Partidului Național Român au luat parte personalități de seamă: Vasile Goldiș, Șt. C. Pop, Aurel Vlad, Ioan Suciș, Al. Vaida - Voievod, Aurel Lazăr și Ioan Ciordaș.⁴³ Aici s-a redactat o declarație de principii, întocmită de Vasile Goldiș și citită în Parlamentul de la Budapesta 18 octombrie 1918. Acest fapt constituia cea dintâi manifestare oficială prin care românii își afirmau independența de Ungaria și Imperiul Austriac.

*„Liderii Partidului Național Român afirmău în Declarație că națiunea română din Ungaria și Ardeal, pe temeiul dreptului firesc al fiecărei națiuni de a dispune și hotărî singură și liberă soarta sa, dorește să facă uz de acest drept”.*⁴⁴

---

⁴² *Ibidem*, p. 59.

⁴³ *Istoria Transilvaniei vol. II*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, p. 611.

⁴⁴ *Idem, ibidem*, p. 611.

Până acum, spre sfârșitul anului 1918 românii nu au putut să-și manifeste liber dorința lor de libertate pentru că erau asupriți și se expuneau la violențe din partea ungarilor. Din această pricină conducătorii politici ai românilor au emigrat în România, Franța sau America.

Pe teritoriul austro - maghiar; pentru care războiul era pierdut; fenomenul de destrămare a Imperiului era în desfășurare. În urma Declarației citită în Parlament și a situației generale, Consiliul Național Român, pentru a scăpa de bolșevizare și de alte dezastre, prin presă, școală și preoți a început „să canalizeze energiile populare românești spre **idealul național**”⁴⁵ Unirea cu România. După capitularea Austro - Ungariei la 6 noiembrie 1918 românii din armata austro - ungară s-au pus la dispoziția Consiliului Național Român, care la sate s-au organizat ca gărzi naționale românești.

Consiliul Național Român avea nevoie de susținerea întregului popor. De aceea au organizat teritoriul celor 26 de comitate (județe) în circumscripții și a recomandat ținerea de adunări populare în care să se expună deschis

---

⁴⁵ Idem, *ibidem*, p. 615.

dorința de unire cu România. O astfel de adunare s-a ținut în comuna Săcădat, vecină cu Săbolciu, încă de la data de 12 noiembrie 1905. Atunci a fost cea mai mare prezență a sătenilor din Săcădat, Săbolciu, Borșa și împrejurimi, în care preoții și învățătorii au avut un mare rol.

Acum când se destrăma Imperiul, în Bihor, în Oradea, în casa dr. Aurel Lazăr se constituia la 3 noiembrie 1918 Comitetul Național Român și totodată Garda Națională formată din ofițeri și ostași veniți de pe front.⁴⁶

În aceste împrejurări tulburi, apare comunicatul american al președintelui Wilson de recunoaștere a „aspirațiilor unirii tuturor Românilor într-un stat”.⁴⁷ În ziua de 12 noiembrie se constituie la Sibiu un guvern românesc. În această zi, în Oradea, în casa în care dr. Aurel Lazăr, Consiliul Național și oștenii români au depus jurământul de credință pe steagul românesc „tot în casa în care Comitetul Național a proclamat independența națională a românilor la 12 octombrie”.⁴⁸

Într-o ședință a Consiliului Național Român desfășurată la Arad la 15 noiembrie 1918, Vasile Goldiș a

---

⁴⁶ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 50 și 54.

⁴⁷ Idem, p. 57.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 59.

pus problema justificării hotărârii de unire cu România în fața lumii ca să arate că această decretare a unirii nu este voința numai a câtorva persoane, ci este voința întregului popor, în urma acestor discuții s-a hotărât – la 15 noiembrie 1918 – ținerea Adunării de la Alba Iulia „pentru a demonstra întregii lumi că unirea Transilvaniei cu România este voința întregii națiuni române”.⁴⁹ Atunci se decide alegerea de deputați pentru adunare și se redactează un manifest „către popoarele lumii”.

Pregătirea pentru Marea Adunare de la Alba Iulia

Odată luată hotărârea de a proclama unirea în mod solemn la Alba Iulia, revenea nu numai Consiliului Național, ci mai ales preoților și învățătorilor confesionali îndatorirea de a face cunoscut până în cel mai îndepărtat spațiu locuit de români această hotărâre și mai ales principiile profund umanitare și juste pe care le enunța chemarea la unire.

---

⁴⁹ *Istoria Transilvaniei vol. II*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, Editura Academia Română, Cluj-Napoca și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, p. 617 și 618.

Biserica ortodoxă ia hotărârea istorică de a nu mai pomeni la slujbă pe regele Carol al Austro - Ungariei, ci să folosească o nouă formulă de pomenire: „pentru Înalta noastră stăpânire națională și pentru Marele Sfat al națiunii române”.⁵⁰

În aria lor de existență, părintele Nicolae Malița și tinerii săi învățători confesionali, Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu, încep o activitate plină de entuziasm și dăruire. Toate hotărârile Consiliului Național Central și a celui județean precum și „*circulara către a noastră preoțime și învățătorime de sub jurisdicțiunea Consistoriului gr. ort. român din Oradea-Mare*” semnat de Roman Ciorogariu trebuiau să fie aduse la cunoștința populației române care trebuia nu numai să ia act de ele, ci și să se entuziasmeze, să se alăture celor ce luptă pentru unire și să creadă că viitorul le va aduce nu numai eliberarea de sub stăpânirea străină, ci și o altă perspectivă de viață.

În Circulară, Roman Ciorogariu li se adresa spunând : „vestiți poporului această bucurie mare”⁵¹ și le mai cere „să se arate vrednici de misiunea lor în aceste zile de grea

---

⁵⁰ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 66.

⁵¹ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, pag. 55.

încercare”.⁵² Părintele Nicolae Malița, împreună cu învățătorii Iovan și Bordașiu au început să împlinescă nu numai îndemnurile vicarului episcopal, dar și să lucreze cu tot elanul convingerilor lor personale pe care le-au câștigat ca studenți la Preparandia din Arad.

Alături de ei erau la fel de angajați în această luptă națională și confrății lor din alte sate, precum și cei din Săcădat, sat vecin, unde preoții Teodor Tărău și Iosif Tărău sau tinerii Ioan Matei și avocatul Pavel Malița lucrau în aceeași direcție. Dar nu numai aici, ci peste tot în Ardeal. Astfel încât la aproape un secol distanță, diplomatul Mircea Malița să scrie că *„într-adevăr, Adunarea de la Alba Iulia, este pregătită în exclusivitate la Oradea și Arad, în stilul ungurenilor, discret, nezgomotos și apreciat de toți pentru finețea și eficiența lui”*.⁵³

Pentru ca Adunarea de la Alba Iulia să arate că este cu adevărat expresia unanimă a poporului român și că are un caracter plebiscitar, preoții și învățătorii adunau de la cei cu care stăteau de vorbă hârtii cu semnături în care sătenii

---

⁵² *Ibidem*, pag. 55.

⁵³ Mircea Malița, *Secolul meu scurt*, Editura ROA, București, 2015, p. 161.

își arătau voința liberă de a fi alături cu cei ce exprimau dorința lor de a se uni cu țara, pentru a forma România Mare.

La Consiliul Central Național Român s-a decis să fie invitați la Marea Adunare Națională Română toți arhieriei, consilierii lor, protopopii, reprezentanții reuniunilor învățătoarești, ai corpurilor profesionale și ale altor corporații profesionale, fiecare delegat având un „credențional” ca semn al reprezentării.

Episcopul Ciorogariu consemnează că în lucrarea aceasta de pregătire pentru Alba Iulia n-au fost „stânjeniți pe față de unguri (...) însă toate le puneau la răboj: toată cocarda, tot steagul, toate cuvântările din adunări, din biserici și mai ales cine merge la Alba Iulia, ca elemente de trădare de patrie, pentru ziua judecății ce avea să vie”.⁵⁴

Părintele Nicolae Malița, învățătorii Iovan și Bordașiu și plutonierul Nicolae Broinaș din Săbolciu și-au făcut din plin datoria, au vorbit peste tot în satul lor, în satele vecine ca Botean și Bălaia, unde nu erau preoți sau învățători, au adunat semnături și și-au pregătit ranițele gata de plecare la Marea Adunare Națională.

---

⁵⁴ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 67.

Spre Alba Iulia

„Desemnarea locului de întrunire a Adunării Naționale avea o valoare simbolică pentru români, intrarea lui Mihai Viteazul la Alba Iulia, la 1 noiembrie 1599, fiind receptată în mentalitatea românească drept prima unificare a celor trei provincii românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania”.⁵⁵

La aceasta se mai adaugă și faptul că la 6 iulie 1600, deci acum 418 ani, tot de aici, Mihai Viteazul dă primul act în care se intitulează „domn” al Munteniei, Moldovei și Ardealului. Aici au pățimit Horia și Cloșca, luptători pentru libertatea poporului român. De aceea nu putea fi găsit un alt loc mai grăitor pentru proclamarea unirii tuturor românilor.

Pentru a putea merge la Alba Iulia ca delegat - în afară de cei invitați oficial ca delegați de drept - „au fost organizate adunări populare care și-au desemnat delegații în raport de numărul populației”.⁵⁶

În total au luat parte 1228 delegați cu „credenționale” validate. Între acești a fost și părintele

---

⁵⁵ *Istoria Transilvaniei vol. II*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, pag. 619.

⁵⁶ *Idem, Ibidem.*

Nicolae Malița. A pornit de la Săbolciu însoțit de tânărul Gheorghe Bordașiu, mergând cu trenul de la Oradea. Nu avem alte amănunte însemnate decât ceea ce scrie Gheorghe Bordașiu într-o „Cronică” scrisă în septembrie 1978. Este de remarcat modul în care se exprima, arătând un entuziasm copleșit de emoție: „În seara zilei de 30 noiembrie ajunsesem la Alba Iulia. Era o admirabilă organizare. Fiecare sosit la Adunare era primit de o delegație și încartiruit. Eu și părintele Malița am primit o cameră din centrul orașului. După așezare eram nerăbdător și dornici de a vedea, de a ști. Am ieșit în oraș. Lume și lume cu cocarde tricolore ...”⁵⁷

Ziua cea mare: 1 Decembrie 1918

Ziua de 1 Decembrie 1918 a fost o zi de sfântă duminică, zi a Învierii. Dar și zi a Învierii unui neam ce aștepta de secole un asemenea moment. Dumnezeu a binecuvântat această zi cu un strai alb de zăpadă. Pe platoul de lângă cetatea veche a Albei - Iulii se adunaseră peste

---

⁵⁷ Pr. Prof. Nicolae Bordașiu, Pr. Dr. Ioan - Mircea Ghitea, *Doi unioniști din Husasău de Criș preoții Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu*, Editura Aureo, Oradea, 2018, p. 205.

100.000 de mii de români din toate colțurile Ardealului, veniți cu trenul, cu căruțele sau pe jos.

Cei veniți „s-au organizat în rânduri compacte, după localitatea de proveniență ... era impresionant spiritul de organizare și disciplină care a caracterizat mulțimile din Cetate, nesemnalizându-se niciun incident, deși orașul era neîncăpător pentru atâta mulțime adunată”.⁵⁸

Despre aceste clipe din 1918, părintele Malița consemnează la 2 aprilie 1968: „ca octogenar îmi aduc aminte că românii din Ardeal au fost animați cu toții de dorința unirii Ardealului cu Regatul român și de libertate, ceea ce prin hotărârile luate la Alba Iulia, din 1 Decembrie 1918 s-a și dus la îndeplinire cu însuflețire unanimă de nedescris”.⁵⁹

Ceea ce pentru părintele Malița la 85 de ani când scriind rândurile de mai sus era de nedescris, pentru măreția și bogăția clipelor trăite, alți cronicari ca episcopul Roman Ciorogariu sau chiar tânărul învățător Gheorghe Bordașiu

---

⁵⁸ *Istoria Transilvaniei vol. II*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, Editura Academia Română, Cluj-Napoca și Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, pag. 620.

⁵⁹ [Anexă documente, documentul nr. 4, p.](#)

au găsit forme de exprimare prin care să ne dea nouă celor de azi - la un secol trecut - să putem să ne imaginăm clipele. Scrie Gheorghe Bordașiu: „ochii tuturor erau ațintiți spre detașamentele de moți, ce veneau organizați militărește cu ofițeri călare în fruntea detașamentelor. Cu arma pe umăr și cu desagi plini de gloanțe, pășeau maiestuos urmașii lui Horea și ai lui Iancu. Da! Sub ocrotirea armatei de moți s-a ținut Adunarea de la Alba Iulia”.⁶⁰

„În ziua de 1 Decembrie 1918”, scrie Gheorghe Bordașiu „plini de neastâmpăr, am alergat la biserica ortodoxă. Cum preoții nu aveau cântăreți, căci nu sosiseră încă, ne-am așezat noi în strană (era cu părintele Malița n.n.) dând răspunsurile liturgice. Tot în această strană, alături de mine, stătea și vlădica de Caransebeș Miron E. Cristea. La Liturghie a servit numai vlădica Ioan Ignatie Papp de la Arad”.

Pentru această clipă unică din viață, părintelui Nicolae Malița și lui Gheorghe Bordașiu le plăcea să spună cu emoție, ori de câte ori vorbeau despre Alba Iulia: „noi am rostit cel dintâi AMIN la Marea Unire”.

---

⁶⁰ Dumitru V. Bonta, *Trei sate surori Săcădat, Borșa și Săbolciu*, Editura Imprimeriei de Vest Oradea, 2002, p. 310.

Sfânta Liturghie din ziua „acestui frumos praznic național”, cum numește episcopul Miron Cristea această zi⁶¹ a fost săvârșită de un sobor de preoți în frunte cu episcopul Ioan Ignatie Papp de la Arad. Vicarul episcopesc al Oradei, Roman Ciorogariu, consemnează că atât de mare a fost entuziasmul tuturor celor ce au participat atunci la liturghia ortodoxă încât în cadrul slujbei și-au făcut loc și cântări patriotice cum a fost imnul *Deșteaptă-te, române!*, iar la versurile „Murim mai bine-n luptă” se înalță mâinile spre jurământ și joară toți cu lacrimi în ochi”.⁶²

Nu trebuie trecută cu vederea nici însemnarea din memoriile părintelui Gheorghe Ciuhandu, participant la acest eveniment măreț din istoria românilor: „Niciodată în viața mea n-am văzut scene de mai mare însuflețire românească decât atunci. În decursul Sfintei Liturghii, pontificată de episcopul Aradului, s-au cântat, în loc de priceasnă, cântece naționale românești. Rugăciunea ce propusesem a fost citită în genunchi, din ușile împărătești, de episcopul Miron, la sfârșitul liturghiei sfinte, provocând

---

⁶¹ Miron Cristea, *Cuvinte despre Marea Unire*, Editura Basilica, București, 2018, p. 24.

⁶² Roman R. Ciorogariu, *op. cit.*, p. 70.

o cutremurare sufletească generală. (...) Dar se cuvine să fie reținut încă un amănunt. Însuși episcopul Aradului, care pontifica (...) s-a lăsat purtat de momentele cutremurătoare de suflete din biserică. Anume, când a făcut încheierea – otpustul – Sfintei Liturghii, cu lacrimi în ochi și glas emoționat, a adăugat ceva în textul otpustului, după cum subliniem reproducându-l: *Cel ce a înviat din morți și a înviat și Neamul Românesc, Hristos adevăratul Dumnezeuul nostru ...*”⁶³

După terminarea slujbelor religioase la amândouă bisericile românești, ortodoxă și greco-catolică, lumea s-a îndreptat spre locul unde se va ține adunarea solemnă în Cetate. Pe parcurs, „oamenii, de-a lungul drumului, se descoperă și-și pleacă genunchii înaintea vlădicilor care trec prin cordonul moșilor de gardă. Un tablou viu al istoriei neamului românesc”, scrie Roman Ciorogariu.⁶⁴

Adunarea Națională

Cei 1228 de delegați ce reprezentau milioanele de români ardeleni s-au adunat în sala casinoului militar din

---

⁶³ Preot dr. Pavel Vesa, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu 1875-1947*, Arad, 2011, p. 71.

⁶⁴ Roman Ciorogariu, *op. cit.*, p. 71.

Cetate. Între ei erau și părintele Malița și cei din Săbolciu. Președintele Consiliului Național Român, Ștefan Cicio Pop, a propus ca alături de cei doi episcopi, cel ortodox, Ioan Ignatie Papp, și cel unit, Demetriu Radu, să fie președintele Marii Adunări Naționale „badea Gheorghe”, adică Gheorghe Pop de Băsești. Astăzi, la Centenarul Unirii se cuvine a menționa o minunată coincidență a faptului că arhipăstorul Mitropoliei de Alba Iulia este tot cineva din Băsești, ca badea Gheorghe, adică arhiepiscopul Irineu Pop.

„Adunarea Națională a tuturor românilor din Transilvania, Banat și Țara Ungurească adunați prin reprezentanții lor îndreptățiți la Alba Iulia în ziua de 1 Decembrie 1918 decretează unirea tuturor românilor și a tuturor teritoriilor locuite de dânșii cu România”.⁶⁵

Acesta este preambulul Declarației citită de secretarul Adunării Vasile Goldiș, declarație alcătuită din nouă puncte. Roman Ciorogariu consemnează clipa în care Vasile Goldiș „cu glas puternic, ridică în fața Adunării tablele legii celei noi, hotărârile din Alba Iulia.”⁶⁶

---

⁶⁵ *Istoria Transilvaniei vol. III*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, p. 620.

⁶⁶ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 71.

„Președintele Gheorghe Pop de Băsești a întrebat adunarea dacă primește rezoluția propusă de Vasile Goldiș în întregimea ei.” În urma aprobării unanime, entuziaste, președintele anunță că *„astfel unirea acestei provincii românești cu țara-mamă (...) este pentru toate veacurile decisă”*.⁶⁷

S-a ales și o delegație de 4 personalități care să se ducă la București și să prezinte regelui și guvernului României hotărârile de la Alba Iulia. În Cetate au fost amenajate patru podiumuri amintind de cele patru locuri unde au fost expuse trupurile sfârtecate ale lui Horia și Cloșca. Din aceste locuri, frunțașii vieții publice ardeleni au expus mulțimii hotărârile aprobate de delegați. Scrie în Cronică părintele Bordașiu: „După ședință, principalii exponenți ai Adunării adresându-se poporului au anunțat decizia neamului – Unirea pe veci cu Patria - mamă, România ”.⁶⁸

Odată încheiate lucrările Adunării de la Alba Iulia, toate delegațiile s-au întors pe meleagurile lor având datoria

---

⁶⁷*Istoria Transilvaniei vol. III*, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016, p. 622.

⁶⁸ Dumitru V. Bonta, *op. cit.*, p. 311.

să istorisească în comunitățile lor cele petrecute la Alba Iulia. Întoarcerea s-a făcut tot cu trenul, dar de data aceasta mai grupat decât la plecare de vreme ce – scrie iarăși în Cronica citată de Dumitru V. Bonta: „ La întoarcerea spre casă, noi bihoreni, ajunși în gara Oradea, ne-am încolonat și în marș, spre centru, până în dreptul Teatrului, am intonat cântece și marșuri românești. Lumea străină se uita buimăcită. Așa în acordurile marșului *Pe-al nostru steag* ne-am împrăștiat. Cum noi, cei din apropierea Orăzii, n-aveam alte mijloace, în noapte, am pornit, pe jos, spre casă.

Eram subsemnatul, preotul Malița, preotul Tărău din Săcădat, studentul Pavel Malița, tatăl academicianului Mircea Malița, tot din Săcădat și Aurel Matei, funcționar din Săcădat, slujbaș la Poșta Mare, din Oradea.

Cu bucurie în suflet am vestit apoi consătenilor noștri vestea cea mare și așteptam înfăptuirea ei”.⁶⁹

La întoarcerea acasă, noi bihoreni

N-a fost însă prea ușor ceea ce a urmat deoarece trupele învinse ale generalului Mackensen se retrăgeau de

---

⁶⁹ Idem.

pe front spre Germania, iar în golul rămas activau trupe de secui, dezertori care terorizau populația românească.

Însemnează în cronică, la pagina 10, părintele Bordașiu: „După 1 Decembrie 1918, după reîntoarcerea de la Alba Iulia, atât subsemnatul, cât și preotul Malița, precum și consăteanul Broinaș Nicolae, plutonier major, comandant de gardă națională, a trebuit de multe ori să ne refugiem din cauza prigonirii detașamentului săcuiești ... Și din toate am scăpat. Abia odată cu sosirea armatei române – de Paști – în 1919 a început să se poată duce o viață normală și să se așeze fiecare la casa lui”.⁷⁰

Parohia părintelui Malița

După terminarea studiilor, la Preparandia din Arad, unde a fost apropiat profesorilor Vasile Mangra și Roman Ciorogariu, a rămas un timp învățător la școala de aplicație a Preparandiei deoarece învățătorul titular era plecat, iar apoi a venit în satul său, Borșa, de unde mergea adesea la Oradea unde îl ajuta pe fostul său profesor, Vasile Mangra, devenit vicar episcopesc. În felul acesta, a ajuns să

---

⁷⁰ Pr. Prof. Nicolae Bordașiu, Pr. Dr. Ioan - Mircea Ghitea, *op. cit.*, p. 203.

cunoască familia vărului lui Vasile Mangra din Săbolciu, care era mare proprietar și care îl ajuta material cu alimente și alte produse pe vicarul din Oradea, vicariatul fiind o instituție foarte săracă.

Ioan Mangra din Săbolciu avea copii: pe Nicolae, care, după ce a făcut o școală medie de agricultură, a rămas în gospodărie; pe Demetriu, care a studiat Dreptul la Oradea și Budapesta și fiind doctor în Drept, era avocat în Oradea și o fiică, pe Maria, cu care tânărul Nicolae Malița din Borșa s-a căsătorit în 1906. Locuind în Borșa li s-au născut trei copii: Eugenia, Florica și Ioan.

În Săbolciu, preot era Florian Popovici, iar după moartea acestuia a urmat preotul Teodor Popa, originar din satul Felcheriu - unde s-a și mutat în 1910.⁷¹ Acum, tânărul Nicolae Malița s-a hotărât să candideze pentru locul de preot în Săbolciu.

Alegerea de preot

În acea epocă, posturile de preot se ocupau prin concurs, iar alegerea o făceau parohienii. Preoții nu aveau

---

⁷¹ Dumitru. V. Bonta, *op. cit.*, p. 300.

salariu de la stat, ci erau întreținuți de parohie, care de obicei avea proprietatea agricolă pe care o folosea preotul. Pe lângă aceasta, fiecare parohie mai dădea o contribuție în natură care se numea „bir popesc” și consta în produse agricole ca cereale, fasole, cânepă, până și gunoi de grajd pentru pământ.

Față de alți candidați care au gândit la această parohie, care era bogată și râvnită pentru că avea casă parohială, pământ arabil suficient, tânărul Malița avea un avantaj: era ginerele marelui proprietar Ioan Mangra, care a cumpărat pentru familia fiicei sale, Maria, o casă, în centrul satului, cu mult pământ în jurul ei și grajduri pentru vite. Având avere destulă, candidatul Malița a renunțat la „birul popesc”. Și astfel devine preot ales pentru parohia Săbolciu și este hirotonit în 1910. Aici a păstorit vreme de 42 de ani. Chiar dacă a fost pensionat în 1967, a continuat în slujba Bisericii până la moarte, slujind în diferite parohii unde era nevoie.

Satul avea o bisericuță mică de lemn așezată în partea de jos a satului. Nu era mare, de aceea în timp a devenit neîncăpătoare. În jurul ei avea un mic teren în care

erau îngropați foști preoți ai bisericii ca Florian Popovici sau Mihai Maniu sau săteni mai de văză ca Ioan Mangra.

Casa parohială se găsea peste drum de biserica veche de lemn și aici au locuit preoții satului până la venirea părintelui Malița. Ea era destul de cuprinzătoare având trei camere, bucatărie, cămară și a dăinuit cât a dăinuit și biserica de lemn.

Parohia avea și școală confesională ortodoxă așezată în centrul satului, iar învățătorul era plătit de parohie prin contribuția credincioșilor tot cu un fel de „bir popesc”. Un inventar făcut în 22 iunie 1900 arată că școala confesională din Săbolciu avea „următoarele imobile: un edificiu școlar evaluat la 1200 coroane și un grajd pentru vite evaluat la 400 coroane. În sala de învățământ se aflau: tabele de puteri, harta Ungariei, o tablă neagră, o mașină de calcul, măsuri de lungime, de greutate, de fluiditate, o masă, scaun pentru învățător, bănci pentru școlari (...) ziare din 1897-1900. Președinte al comitetului parohial a fost la acea vreme preotul Florian Popovici, iar membri în comitet: Ioan Mangra, Flore Câmpian, Ioan Câmpianu, Demetriu Tenche, Nicolae Nadeș, Vasilie Mudura, Florian Boroș și Floria

Pantea. Notarul comitetului se numea Ioan Antonescu, învățător și cantor în Săbolciu”.⁷²

Terenul pe care se afla școala confesională era proprietatea parohiei și era destul de mare, având o grădină de zarzavaturi și în continuare un loc pentru cereale. El era intabulat pe numele gr. kel. plebanya, adică gărök keleti plebanya ce se traduce parohia greco-răsăriteană, fiindcă în sat nu au existat până în 1927 niciun fel de alte confesiuni și deci nici greco-catolici. În această școală confesională au găsit lumina cărții tinerii și copiii din Săbolciu, fiindcă preoții și părinții lor au făcut reale sacrificii materiale ca să poată avea preot și învățători confesionali.

Între cei care au predat în această școală cu o singură sală de clasă, până în 1924 au fost și Gavril Iovan și Gheorghe Bordașiu care erau în același timp și cantori la biserică, funcție ce era cuprinsă în statutul de învățător confesional. Pe zidul acestei mici clădiri ce s-a păstrat și după zidirea clădirii mari și impunătoare, era vizibil așezată o tăbliță neagră pe care era scris cu litere albe că „*această clădire a școlii confesionale gr. ort. aparține Bisericii*”.

---

⁷² Nicolae Nistoriu, *op. cit.*, p. 34.

Regimul comunist a dărâmat și școala cea veche și cea nouă cu două săli mari de clasă.

Cronica părintelui Gheorghe Bordașiu anunță la paginile 15 și 16 că pe filele cărților vechi de slujbă cu care lucrau învățătorii confesionali cantori la biserică se găsesc nume și semnături de învățători. Astfel, la 1890 semnează Mihai Mangra; la 1892 Ioan Antonescu; la 1893 este Avram Igna, folclorist care a adunat comorile folclorice ale acestor ținuturi; la 1902-1905 semnează Gheorghe Pribac, iar după 1905 vine Gavril Iovan care a rămas până în 1918 și a participat cu părintele Malița și cu cel ce îi urma ca învățători, Gheorghe Bordașiu, la Marea Adunare de la Alba Iulia.

La pagina 15 cronică scrie că în 1920 s-a găsit în grădina școlii de către învățătorul Gheorghe Bordașiu o medalie de bronz cu inscripție în limba germană din timpul împărătesei Maria Tereza care se presupune că a aparținut vreunui învățător distins cu aceasta:

„În anul 1920 în grădina școlii confesionale, am găsit o medalie de bronz cu inscripția în limba germană *belohnung für schulpleitz*, adică pe românește *distincție pentru sârguința școlară*, din timpul domniei Mariei

Tereza, adică după 1740, fapt ce dă notă că vreun învățător a fost distins pentru activitatea sa școlară”.

Biblioteca personală a părintelui Malița era impresionantă nu prin mulțimea cărților, ci prin importanța și valoarea lor. La acestea se adăugau mulțimea caietelor de însemnări personale și cugetări. Părintele Nicolae Malița era o fire meditativă și adesea se izola pentru lectură și meditație, momente în care ne era inabordabil. Iar rezultatul acestor clipe de retragere erau acele caiete la care nu aveam voie să ne uităm noi, copiii. Cea mai importantă parte din biblioteca personală o constituiau cele opt volume din faimoasa colecție *Révai nagy lexikona*, o enciclopedie în limba maghiară pe care părintele Malița o răscumpărase din biblioteca mitropolitului Vasile Mangra, după moartea lui. Acest mare lexicon avea pe frontispiciul copertei de carton încrustată o iconiță cu Sfântul Arhanghel Mihail ștanțată în tablă de cupru care îi dădea o eleganță aparte. Roman Ciorogariu consemnează că „preotul Malița din inițiativă proprie oferă Consistoriului 10.000 de lei pentru cumpărarea bibliotecii lui Mangra.⁷³

---

⁷³ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 40.

Biblioteca parohială a moștenit-o părintele Malița de la înaintașii săi și a îmbogățit-o fiind un mare iubitor de carte. El le-a îngrijit și păstrat cu respectul cuvenit unor martori ai unității de limbă și neam și le arăta cu bunăvoință cercetătorilor.

Astfel, Titus L. Roșu, un cunoscut istoric bihorean care „în anii tinereții dorind a cunoaște istoria la fața locului”⁷⁴ a ajuns și în Săbolciu la părintele Malița în anul 1945, deci după desființarea Dictatului de la Viena. Și spune: „Am găsit între cărțile vechi ale parohului din Săbolciu în Liturghierul scris, adus de preotul Malița de la biserica din Borșa vecină. (...) Este semnificativ faptul că manuscrisul cuprinde câteva însemnări într-o frumoasă limbă românească. (...) Tot între cărțile din Săbolciu am dat de un alt manuscris care la pagina 41 are o coloană întregă scrisă în limba slavonă. Se pare că acest manuscris a venit din Polonia după părerea profesorului P. P. Panaitescu, care a văzut manuscrisul”.⁷⁵ Prin prezența acestor cărți se vede cum părintele Malița iubea cărțile și lectura.

---

⁷⁴ Titus L. Roșu, *op. cit.*, pag. 66.

⁷⁵ Idem, p. 67.

Între „instituțiile” existente în timpul păstoririi părintelui Malița aş aminti două: „granareul bisericii” și „haieul” de trecut Crișul. În vremea noastră, a Centenarului Unirii, nu mai sunt și mulți din cei de azi nici nu știu de ele.

„Granareul bisericii” a fost o acțiune de binefacere condusă de parohie prin epitropii ei care a fost de mare ajutor pentru populație, mai ales într-un an când recolta de grâu a fost compromisă din cauza unei calamități naturale care a fost „rugina grâului”. Această boală a grâului a făcut ca oamenii să nu aibă grâu la recoltă nici de pâine, nici de semănat. Și salvarea a fost în „granareul bisericii”.

Această „instituție” a fost înființată de Ioan Mangra, mare proprietar în sat, care, după cum menționează cronica părintelui Gheorghe Bordașiu, la pagina 22: „la moartea soției sale a donat bisericii un fond de cereale, care cu timpul a adus bisericii venituri”.

Nu știu cine a înființat această „instituție”. Era ca o bancă de împrumut care lucra cu grâu. „Granareul ” era recoltat de pe pământul parohiei și era păstrat într-o magazie de aproximativ 4 m pe 3 m, făcută din bârne de lemn în colțul vestic dinspre uliță, al terenului pe care se găsea biserica veche de lemn. Aici grâul nu se măsura la

greutate cu kilogarmul, ci la volum, cu măsuri specifice vremurilor din bătrâni: un sac de un kibel avea patru vici; o vică avea două mierțe; o mierță avea patru kiperțe; un kiperț avea cinci litri; kibelul, kiperțul și mierța erau vase confecționate din doage de lemn și erau păstrate în magazie, unde aveau administrarea grâului epitropii și șoarecii. De aici, de la „granareu” se împrumutau cei cărora nu le ajungea propria recoltă și plăteau cu o mică dobândă la recolta următoare. Acum „granareul” a dispărut în negura vremurilor.

O altă instituție dispărută este „haieul”. Haieu este denumirea locală pentru barca sau luntrea cu care se trecea peste apa Crișului Repede în două locuri: unul spre Tileagd, unde se mergea la piață și la notariatul comunal și altul spre Săcădat și șoseaua națională (DN1) sau la Haltă pentru a călători cu trenul sau a lucra pământul care era dincolo de Criș.

Săbolciul este o binefacere a Crișului. Acest râu înconjoară satul de jur împrejur într-o punte cu albia nouă acum încorsetată de lacul de acumulare al hidrocentralei electrice, iar în partea nordică de albia veche. Iar pânza freatică este destul de aproape de suprafață. Locuitorii

satului erau obligați de împrejurări – la lucrul pământului, la piață, la Tileagd, la gară, la Săcădat – să treacă peste Criș și de aceea s-a ajuns la „instituția haieului” cu două puncte de lucru spre Tileagd și Săcădat. Iar cei ce se ocupau de trecerea peste apă erau de obicei țigani. Aceștia erau angajați mereu aceeași în fiecare an și erau plătiți în natură ca și „birul popesc”, de toți locuitorii satului, fiindcă nu era om care să nu meargă la târg sau la gară.

Barcagii sau luntrașii – haieușii în limbaj local – aveau colibe făcute pe malul Crișului și erau în serviciu „non-stop”, zi și noapte, vara sau iarna, pe vreme rea sau vreme bună. Barca era împinsă cu o „rudă”, o prăjină de lemn cu un fier în capăt și avea o capacitate de maxim opt persoane. Albia râului avea o lățime de cam 30 - 40 m și era o artă să poți conduce barca pentru a prinde firul apei ca să fie mai ușor de împins.

Acum, tot lungul Crișului Repede este încorsetat între malurile lacurilor de acumulare și repeziciunea Crișului e domolită de stăvilarele hidrocentralelor odată cu care a dispărut și „instituția haieului” și au apărut podurile de trecut pe jos (pedestru), cu carul sau cu mașina și ziua și noaptea.

Cedarea Ardealului de Nord

O clipă grea din trecerea anilor a fost pentru cei ce au făurit România Mare prin participarea la Adunarea de la Alba Iulia, cea creată de Dictatul de la Viena din 1940, când și Săbolciu a intrat în teritoriul cedat Ungariei. Când se referea la pregătirea pentru Adunarea Națională, Roman Ciorogariu anunță în *Zile Trăite* ⁷⁶ că vrăjmașii românilor „toate le puneau la răboj: toată cocarda, tot steagul, toate cuvântările din adunări, din biserici și mai ales cine merge la Alba Iulia, ca elemente de trădare de patrie, pentru ziua judecății ce avea să vie”.⁷⁷

Această prevestire a lui se împlinea în aceste zile ale lui septembrie 1940. Dictatul de la Viena stabilea o nouă frontieră de stat pe o linie ce mergea paralel cu șoseaua națională și calea ferată, care rămânea împreună cu firul Crișului Repede, de partea rămasă Ungariei. S-a început ocuparea teritoriului și în Săbolciu unde armata maghiară a ajuns la 7 septembrie 1940 încartiruindu-se în curțile și grădinile oamenilor. Și odată cu ea a venit și teroarea, uneori foarte violentă.

---

⁷⁶ Roman R. Ciorogariu, *op.cit.*, p. 67.

⁷⁷ *Ibidem.*

Când se însera, în 7 septembrie, „chișbirăul” Petruț Florian, trimis de primarul Ioan Nistor îl anunță pe părintele Gheorghe Bordașiu să fugă pentru că ungurii au venit să-l omoare. Prin minune proniatoare de la Cel de sus, părintele „cel tânăr” a scăpat cu viață și atunci detașamentul de pedepsire s-a dus la părintele „cel bătrân” Malița, l-au scos din casă și între baionete l-au dus prin mijlocul uliței în sus, până l-au scos din sat la marginea imașului, urlând și trăgând focuri de armă. Acolo, l-au pus să-și sape groapa, spunând că dacă popa cel tânăr nu se predă, va fi împușcat în locul lui. Acesta însă ajunsese în satul liber Borșa și a găzduit la fratele părintelui bătrân la Teodor Malița.

Pe „părintele bătrân” Nicolae Malița l-a scăpat Bunul Dumnezeu cu viață. În acest timp a primit o scrisoare de la „cel tânăr” căruia îi răspunde pe data de 14 septembrie 1940 într-o scrisoare de patru pagini, în care scrie: „Părinte Gheorghe, am primit epistola d-tale la care vin a-ți răspunde în următoarele: Domnia Ta ești urmărit de armata ungară pentru faptul de a fi ars steagul unguresc în 1919. ... După cum se exprimă Florian Corb, Nicolae Alb, Florian Petruț, Nicolae Pantea a Buri și alții, soldații unguri ar fi declarat că întrucât te pot prinde, te sfârtecă, te distrug ...

te-au căutat până la 11 ore. .... Am auzit că unгурii din Tileagd, din Ineu au voit a se răzbuna pe D-Ta pentru arderea steagului. ... Ieri au reținut în Oradea pe Sime Mitru din Săcădat. În Oradea sunt 600 de deținuți politici, români și unгурi. Eu nu-ți recomand după acestea să te reîntorci ..., dar bagă bine de seamă ce faci”.

Și a rămas în teritoriul liber al României. S-au mai întâlnit la Tilecuș, un sat apropiat rămas în România unde părintele Malița a venit la înmormântarea unui bătrân preot Vasile Chirilă, și la o jumătatea de an de la această întâlnire, în 8 iulie 1941 preotul „bătrân” îi scrie celui „tânăr” o scrisoare din care răzbate nostalgia și dorul de familie când zice: „dacă ar veni la noi Lucica, noi bucuroși am purta grijă de ea. „ Lucica fiind fiica părintelui „tânăr” și nepoata părintelui „bătrân”. Și continuă: „Eu sunt foarte neliniștit, amărât, abătut că ar fi murit Nuțu la rezbel ... vai de noi de toți ce ne așteaptă oare pe noi ... Dumnezeuul nostru cel Sfânt să vă aibă în grija și ocrotirea Sa.” Și semnează: „Cu drag, părintele Nicolae și soacra D-Tale”.

În legătură cu acest eveniment este consemnat faptul că, drept represalii, sătenii „au fost scoși din sat, voind să aprindă satul și numai datorită unui comandant mai omenos

au abstat de la acest gând și au permis reîntoarcerea în sat.” Este însemnarea părintelui Gheorghe Bordașiu în „Cronică”.⁷⁸

Părintele Nicolae Malița a fost un bun tată de familie, a avut în grijă 8 copii, din care 6 fete și 2 feciori. S-a îngrijit ca toți să facă studii potrivite și la vârsta cuvenită să-și întemeieze familii creștine cu copii, care să fie bucuria bunicilor, când veneau pe la ei la țară. Încă în viață fiind, părintele Malița s-a putut bucura de un nepot, profesor universitar, doctor în chimie farmaceutică, un altul conferențiar universitar, doctor în chimie alimentară, un altul la facultatea de litere, tot cu doctoratul, alții excelând în arte muzicale, o nepoată fiind profesoară universitară de pian, încât acum ar avea cu cine să se mândrească.

Zilele de sărbătoare

În desfășurarea obișnuită a vieții sătenilor din Săbolciu, preotul Malița era o prezență foarte dorită, nu numai la ocazii festive, ci și pentru sfaturi sau îndrumări

---

⁷⁸ Pr. Prof. Nicolae Bordașiu, Pr. Dr. Ioan - Mircea Ghitea, *op. cit.*, p. 213.

ocasionale. Părintele era un om sfântos, cu o aleasă pregătire, pe care o îmbogățea înnoind-o prin lectură de cărți și ziarele la care era abonat. Și apoi, era unul din cei doi care aveau radio cu baterii. Era obișnuit ca în curtea casei să se adune sătenii să audă cum vorbește „cutia” de lemn.

La slujbele de duminică și de sărbători veneau destul de mulți. Dar la sărbătorile mari, la Crăciun, Paști sau Rusalii, biserica era neîncăpătoare. Părintele Malița avea o voce blândă, caldă. Iar când predica citea totdeauna mai întâi textul din Evanghelia zilei, după care închidea cartea, o ducea la piept, peste ea punea Sfânta Cruce din metal alb și le ținea strâns, cu drag; vorbea o vreme despre învățătura sfântă apoi se oprea gânditor și iar vorbea. Și când vorbea mai patetic se auzea din când în când în biserică câte un oftat, o exclamație ori „Ioai, Doamne!”

De Crăciun, fie că era zăpadă sau nu, se umbla cu colindatul, în grupe mai mici sau mai mari. „Colindele” erau moștenite din generație în generație, iar colindătorii aveau „straița” de pânză cu care mergeau „a cucuța” și în care își puneau „cocii”.

Părintele împreună cu învățătorii au sprijinit învățarea teatrului religios „Viflaim”, când – de obicei – elevii de școală își confecționau o bisericuță de lemn pe care o purtau „soldații” lui Irod, iar ei erau îmbrăcați adecvat în costume ce arătau personajele: Irod, crai, soldați. Și de Crăciun și de Paști *Apostolul* îl cântau elevii de școală, câte trei, așezați în trei locuri diferite, alternând cântarea fiecărui verset din *Apostol*, fapt ce dădea sărbătorii o mai mare festivitate.

Postul Paștelui era respectat mai mult pe atunci când părintele Malița păstora parohia Săbolciu. Cel mai semnificativ fapt al păzirii postului era că înceta jocul „la Higyegye”, adică acolo unde se adunau în fiecare duminică flăcăii și fetele din sat și dansau jocuri specifice regiunii. Locul jocului de dans îl lua jocul „de-a lopta”, pe echipe de flăcăi, care consta în a bate cu un „mai” (un fel de lopățică de lemn) o minge de cârpe.

Singura zi în care la Săbolciu se făcea colivă de grâu, era de Sântoader când, mai ales copiii se bucurau de bomboanele puse pe colivă, iar vremea din săptămâna „Patimilor Domnului” era subliniată de „toaca” pe care se întreceau să o „bată” atât copiii, cât și flăcăii.

Ziua Învierii era plină de mare bucurie pentru toți . Începea la ora două dimineața când tot satul era adunat la biserica veche și aștepta să vină părintele care cu glas încărcat de emoție începea slujba și cânta singur apoi cu toată lumea „Hristos a Înviat!”. Iar a doua zi se slobozea și jocul „la Higyege”.

Dar cea mai impresionantă zi era procesiunea de Rusalii care se făcea, după slujbă, de la biserica veche până la un loc din hotarul satului și înapoi, în fiecare an altul, în cele patru puncte cardinale. La locul ales, în fiecare an altul, ca să fie pe rând la răsărit și apus, la miazăzi și miazănoapte se deplasau din timp epitropii care pregăteau masa împodobită pentru slujbă și „gyeja” (vasul) pentru agheazmă (apă sfințită). Pentru această agheazmă care era unică în an și cu care se stropeau și se sfințeau holdele, venea tot satul, fiecare casă avea reprezentantul ei cu un vas (canceu) pentru apă sfințită și busuioc împodobit pentru stropit la holde. În afară de epitropi, mai veneau flăcăii și fetele care jucau la horă pentru a pregăti coroanele de spice de grâu și flori cu care se împodobeau praporii (steagurile) bisericii. Aceste cununi pregătite acum le schimbau pe cele vechi și rămâneau un an în biserică, pe steag.

Procesiunea pornea de la biserică spre locul ales, în dăngăt de clopot și cântări bisericești care țineau tot drumul și înapoi. Iar lumea care participa, și fiecare casă avea cel puțin un om cu vas pentru agheazmă, purta în mână frunze și ramuri de tei. În sat nu existau copaci de tei și mergeau la pădure prin satele vecine ca să aducă crengi, dar și ramuri de tei mai mari pe care le legănau din turnul bisericii flăcăii, tot timpul cât ținea procesiunea.

Părintele Nicolae Malița, de-a lungul celor peste cincizeci de ani cât a păstorit în Săbolciu, an de an a împlinit această procesiune de o importanță aparte pentru ogoare și semănături. Parcă nu îmbătrânea de la an la an și cu aceeași voce duioasă intona „*Împărate Ceresc*” și cu aceeași evlavie îngenunchea la rugăciunile speciale ale sărbătorii. Și cu aceeași dragoste veneau parohienii la procesiune ca să schimbe cununile de grâu ale anului vechi cu ale celui nou, ca să fie mai darnic și mai îmbelșugat. Iar crengile de tei se legănau în același dangăt de clopot, până când s-a mutat biserica veche în cea nouă, iar preoții noi au venit cu elan tineresc.

Părintele Malița a ajuns să fie în acest timp cel mai bătrân dintre cei din jur și de aceea a și condus activitatea

cercului pastoral până a fost pensionat. Din cercul pastoral făceau parte parohiile Bălaia, Botean, Husasău de Criș, Ineul de Criș și Săbolciu. Când cercul pastoral își ținea adunările o dată pe an, pe rând, în fiecare sat, era mare sărbătoare pentru sat. Atunci se ținea și slujba Sfântului Maslu de obște. Atunci aduceau la biserică pentru sfințire, în mod simbolic, din fiecare fel de bucate: făină, sare, ulei etc. Atunci se umplea iarăși biserica de lume de nu găseai loc. Atunci auzeau parohienii predicile altor preoți, în fiecare an altul. Atunci – până la comunism – se țineau la școala mare, în după-amiezile zilei de duminică, adunări festive pline de cântece religioase și învățături împărtășite de preoții din celelalte sate.

Părintele Nicolae Malița a fost și profesor de religie la școala primară până au venit comuniștii. La această vreme a copilăriei împărtășea viitorilor enoriași cunoștințele necesare vieții creștine, îi învăța rugăciunile pentru fiecare zi și îi îndruma pentru spovedanie. Aceasta o făcea de obicei la începutul anului școlar și în posturile anului și cu ajutorul învățătorilor îi ducea pe elevi în rând de câte doi, la biserică, pentru împărtășit.

Pe fiecare elev, părintele Malița îl trata ca pe un om mare și-i zicea „dumneata”. Când venea la școală, părintele Malița era nedespărțit de ceasul său „deșteptător”, pentru că nu avea nici ceas de buzunar, nici de mână și nici nu știa cât de repede și frumos trecea timpul între copii. Și atunci lua de acasă ceasul deșteptător.

Biserica cea nouă

Cea mai mare realizare care îl leagă pentru veșnicie pe părintele Malița de parohia de unde a plecat la Alba Iulia este biserica nouă de zid, frumoasă, impunătoare și așezată într-un loc larg, în mijlocul satului. Când a venit la Săbolciu, în 1910 știa că biserica satului este din lemn, mâncat de carii, dar acoperită la exterior cu tencuială de pământ și vopsită cu var alb. Oricât de bătrână era biserica putea fi mereu întinerită și făcută strălucitoare, mai ales în zilele primăverii, când se apropiau Paștile.

Timpul însă trece și în trecerea lui macină, iar viermii timpului și ai cariilor ascunse în grinzile de fag au făcut mai șubredă zidirea care nu se știe când a început, dar știa că se va sfârși într-o zi. Au fost multe înnoiri, reparații

și îmbunătățiri. Pe una din reparații au consemnat-o cei ce-au făcut-o pe o scândură colorată pe care au pus-o în interiorul bisericii pe peretele ce separa „biserica femeilor” de partea bărbaților, cum era în alcătuirea vechilor biserici. Pe această scândură, după ce au trecut anii, nu se mai putea citi decât că era învățător și cantor Mihai Mangra. Deci prin anii 1890. Acum însă nu se mai putea repara nimic pentru că zidurile au îngenuncheat sub povara lor proprie și a anilor și au căzut.

Părintele Malița a chemat obștea și au hotărât să dărâme totul, să păstreze odoarele și clopotele care de veacuri le-au vestit bucuria slujbelor, tristețea plecărilor celor adormiți și împrăștia norii furtunilor grele. Au mai hotărât să vândă din pământul „clejia” bisericii și să adune bani din sat și să facă o altă biserică. Au ales cu toții locul din mijlocul satului unde era înainte vreme o fântână și „miheiul căuaciului” (atelierul de fierărie) și unde începea drumul către Crișul bătrân.

După alegerea locului au început drumurile pentru adunarea aprobărilor și cu acestea gata, au chemat arhitectul priceput în proiectarea de biserică. Acesta a fost unul cunoscut în zonă- Sallerbeck; iar transpunerea planurilor în

zidărie a făcut-o o echipă de meșteri condusă de Pop Francisc. Lungimea este de 23 m, lățimea de 8,50 m, iar înălțimea noiei, nu a turlei este de 8 m.

Părintele Nicolae Malița s-a dedicat în acești ani din urmă visului de a vedea o nouă biserică. Și pentru aceasta și-a solicitat toată familia ca să fie alături de el. I-a chemat pe toți să vie să-i ajute și toți din familie au răspuns și au făcut câte ceva, în mod efectiv, au cărat piatra, au săpat la șanțul de temelie, au cărat pământ. Au făcut ceea ce bătrânul bunic sau tată le-a cerut. Pentru a realiza clădirea, a cumpărat din banii familiei piatra de codru necesară temeliei noii biserici ⁷⁹, iar după temelie a donat cumpărând cărămidă în echivalentul prețului unei perechi de boi.

Piatra fundamentală a fost pusă de marele episcop care a fost dr. Nicolae Popoviciu, fiind participanți la slujbă toți preoții din jur. Și era în plină epocă comunistă. În pofida situației care a urmat după declanșarea terorii prin arestarea intelectualilor, a foștilor conducători din epoca anterioară și a celor socotiți chiaburi, părintele Malița duce lupta mai departe și reușește, cu îndemnul tacit al

---

⁷⁹ Dumitru V. Bonta, *op. cit.*, p. 304.

episcopului său dr. Nicolae Popoviciu, să ridice zidăria bisericii „la roșu” și să se facă binecuvântarea ei de către protopopul Ioan Gligor din Tileagd, ca să se poată săvârși în interior Sfânta Liturghie.

Era anul de grație 1950 când părintele Malița a adus mulțumire Bunului Dumnezeu că în locul biseriței de lemn aflată când a venit în parohie, avea acum ridicată o biserică, adevărat că era doar în roșu, dar era în vremea când cei în roșu luptau pentru stăvilirea credinței și dărâmarea de biserici. Părintele Malița era un biruitor, modest și smerit în reverenda-i veche, înverzită de ani.

În această biserică, ce a pus stăpânire pe sat prin amploarea și poziția ei în mijlocul satului, a continuat să slujească părintele Malița și să acopere cu entuziasmul credinței în Bunul Dumnezeu toate greutatețile care îi răsăreau în cale din partea autorităților unui regim ateu. Pe data de 16 aprilie 1930 a fost distins cu ordinul „*Coroana României*” în grad de ofițer.⁸⁰

Crescut și format de Preparandia din Arad, în spiritul jertfei și dragostei de Biserică și Neam, păstorit și îndrumat de doi episcopi care i-au fost mai înainte

---

⁸⁰ [Anexe documentare, documentul nr. 2, p.](#)

profesori- Vasile Mangra (cu care era înrudit prin soție) și Roman Ciorogariu - părintele Nicolae Malița nu lăsa așa de ușor să-i cadă crucea de la piept, unde o ținea cu atâta drag când predica. Așa a continuat să slujească după ce a terminat de zidit biserica în 1950. A amenajat interiorul pentru a putea oficia slujbele rânduite de Biserică, să boteze și să prohodească enoriașii.

La semicentenarul Unirii, în 1968 s-a bucurat o clipă de aprecierea autorităților de stat când i s-a acordat medalia jubiliară „*Semicentenarul Unirii Transilvaniei cu România*”, fiindu-i înmănată de Consiliul Popular Județean, la data de 20 ianuarie 1969.⁸¹

Cum împrejurările de viață erau din ce în ce mai grele, iar tăvălugul comunist căuta să-i reducă la tăcere pe cât mai mulți, înțelepciunea părintelui Malița l-a călăuzit în așa fel ca să nu aibă niciun conflict cu autoritățile. I-a îmbărbătat pe parohienii care și-au pierdut pământul în colectiv. Ei erau cei care au suferit cel mai mult pentru că în sărăcia lor au strâns bănuț cu bănuț ca să poată cumpăra o bucată de pământ și acum pierdeau totul.

---

⁸¹ [Anexe documentare, documentul nr. 3, p.](#)

Părintele a știut să-i țină lângă biserică și împreună cu ei să încerce să o finiseze luptând cu greutate. Au tencuit interiorul bisericii celei noi făcând slujbă în ea, au tencuit mai târziu și exteriorul, cu multă chiverniseală a epitropului Pantea Florian a Burii care l-a sprijinit mult pe părintele Malița în acest timp.

La câțiva ani după ce s-a bucurat de înălțimea noii biserici, părintelui Nicolae Malița, care deși ajunsese la vârsta de pensionare nu era bătrân și ar fi putut rămâne în serviciu, i s-au făcut actele de pensionare și a trebuit să se despartă de parohia atât de dragă, fiind pensionat la 1 ianuarie 1967.

După pensionare

Înlocuit de la biserica din Săbolciu, nu s-a putut despărți de Sfântul Altar și a continuat a sluji în lucrare misionară la alte biserici, din alte sate unde nu erau preoți. Uneori în sate mai apropiate ca Botean sau Bălaia, alteori mai departe, cum a fost în satul Tilecuș. Și mergea de cele mai multe ori pe jos. Doar târziu, încărcat de ani, a stat acasă, la casa din Săbolciu, unde a venit în 1910.

Bătrânețea i-a fost liniștită și senină. A stat în slujba bisericii și a enoriașilor din Săbolciu vreme îndelungată, până aproape de vârsta de 90 de ani. A mai zăbovit în viață până în 22 iulie 1973. Senin și demn s-a reîntors la Domnul. Cu 25 de ani în urmă, tot în 22 iulie a pus piatra de temelie unei noi biserici. După aproape de 90 de ani, a intrat în veșnicie, în Biserica triumfătoare a lui Hristos.

A fost înmormântat în cimitirul satului dăruit Bisericii la moartea nepoatei sale Maria Mangra, soția celui ce i-a fost apropiat în lupta pentru Unire, părintele Gheorghe Bordașiu.

La Centenarul Marii Uniri de la Alba Iulia se cuvine să aducem cinstire tuturor celor ce au luptat pentru făurirea României Mari, între care, cu multă vrednicie, își are locul și părintele Nicolae Malița.

4. Amintiri despre preotul Nicolae Malița din Săbolciu, Bihor ⁸²

Ca nepot al celui care a fost preotul Nicolae Malița din satul Săbolciu, Bihor, evoc următoarele: Din cuprinsul Declarației sale despre Marea Unire a Transilvaniei cu România din 1918, Nicolae Malița marturisește că s-a născut la 5 August 1883 în Borșa, Bihor, fiind unul din cei 4 frați ai unei familii de țărani agricultori. Pregătirea de preot și învățător o încheie în 1906 la Preparandia din Arad (unde în primul an de studii li se dădea doar o dată pe zi de mâncare, ca din anul al II-lea să li se dea de 2 ori pe zi), după care se căsătorește cu Maria Mangra, fiica lui Ioan Mangra originar din Saldabagiu Mic, (var primar cu mitropolitul Vasile Mangra) dar împământenit în Săbolciu, prin căsătoria sa cu săbolceanca Rus Elena, om întreprinzător și înstărit cu 200 iugare de pământ). Nicolae și Maria au 3 copii: Eugenia (1905) căsătorită cu notarul Al. Roxin, din Aleșd/Oradea, Florica (1908) căsătorită cu prof univ. Aurel Contrea în Timișoara și Ioan Malița (1910 -1978), tatal meu, căsătorită cu Aurelia Baci, fiica

---

⁸² Informație primită de la nepotul său Ioan Malița, în 05.08.2018.

preotului înv. Nicolae Baciuc (- 1966) și a înv. Irina Botiș (Auşeu) din Balaia. Din 1911 se stramută cu cei trei copii din Borşa la Sabolciu, unde rămâne până la sfârşitul vieţii, în 1973. Însă în 1913 soţia sa Maria Mangra se stinge din cauza tuberculozei la care nu exista leac pe atunci, iar preotul rămas văduv cu 3 copii cere dispensa de la Consistoriu de a se recăsători cu Floarea Drugaş din Husasău, cu care va mai avea doi copii, Nicolae și Ileana. Pe bunica noastră Maria Mangra nu am cunoscut-o, neavând de la ea nici măcar o poză.

Ca nepot, împreună cu sora mea Dorina și fratele meu Lucian, în vacanțele de vară veneam cu trenul sau cu ocazii la șosea pentru a ne petrece vacanța mult dorită după un an școlar. Bucuria era mare căci în casa mare cu porumbei și grajdul mare de vite ne aștepta bunicul cu undițele gata pregătite pentru a merge la pescuit și la îmbăiat la Criș cu tatăl nostru, avocat. Ne gătea matusa Floarea, soția lui, în bucătăria de vară mesele de peste zi, cu felii de slănină crestate și îprăjite cu ouă, laptele proaspăt sau samatișea prinsă în ulcele de pământ, timp în care bunicul cu tatăl se sfătuiau, schimbau noutăți îngrijorătoare despre cotele tot

mai mari puse sătenilor de comuniști, de represiunile sistemului, căci pe tatăl nostru l-au scos afară din Barou și a rămas fără servicii vre-o 3 ani de zile, ascunzându-se în Bălaia, Orvișele, Brusturi, spre a scăpa de închisoare, fiind bănuțit că ar fi fost PNT-st, dar negăsindu-l înscris în acte, l-au iertat. În casa bătrânească intram printr-un cerdac lung cât apropape toată casa, dincare se intra într-un antreu iar apoi venea casa de oaspeți, cu fotoliile Biedermeyer, biblioteca ce mă fascina cu cărțile din rafturile cu vitrine, din care mă delectam cu scenele din războaiele napoleonîene din Enciclopedia ungurească cu multe poze, alături de alte cărți de vârsta adecvată. După alte încăperi intram în dormitorul nostru la care eram abonați, cu grinzi groase de lemn în tavan și podele de lemn, cu paturi înalte îndesate cu saltele umplute cu paie și plapome de puf de gâscă. Ne placea să privim cirezile de animale ce veneau de la ciurdă și umpleau ocolul casei. La Biserică dacă mergeam Duminica sau de Sărbători, îl vedeam slujind deseori în genunchi și-i auzeam vocea subțire și melodioasă a bunicului ce contrasta cu înfățișarea lui destul de severă și aspră cu noi copiii, dar în fond blandă și liniștită. În anii 70 începuse să-și scrie memoriile, pe care

le-am citit din două caiete cu linii, cu copertă albastră, școlare, care însă s-au pierdut. De Sfântul Nicolae venea la noi la Oradea cu coștolau de porc, în drum spre fiica lui, matusa noastră vitrega Ileana, casatorită cu notarul Ioan Mangra din Tileagd. Bunicul era sfântos întotdeauna, ne ținea morală și ne dădea sfaturi: „Fii mei, întindeți-vă cât vă ajunge plapuma”. Cu vremea modernă a ajuns și televizorul să aducă vești în sate, în afară de Radio Europa libera, anii 60 au fost o deschidere după eliberarea deținuților politici în 1964, având bucuria să-l cunoaștem pe unchiul nostru preotul Nicolae (Nae) Bordașiu, și cumnatul său av. Ioan Vlad, a căror suferință au împărțit-o cu familiile rămase acasă. Bunicul a primit recunoașterea autorităților comuniste că participant la Marea Unire, cerându-i-se să scrie câteva amintiri de la marele eveniment, ce a apărut în ziarul oficial și primind o medalie Jubiliară de bronz cu prilejul Semicentenarului, care s-a adăugat la Ordinul Coroana Romaniei în grad de ofițer semnat de regele Mihai în 1938. Ne povestea că a plecat la Alba Iulia cu trenurile neîncălzite, cu geamurile sparte, împreună cu înv. Gheorghe Bordașu viitor preot, cu Gavril Iovan preotul din Săcădat și tânărul jurist Pavel Malița, tatăl viitorului

ministru Mircea Malița, care la acel Semicentenar din 1968 a ținut la Teatrul din Oradea o Conferință despre <Diplomații Unirii>. (Cu Vasile Mangra și Mircea Malița Academia Română are doi bihoreni de elită). La slujbele de botezuri, nunți sau înmormântări niciodata nu primea nici un onorariu, foarte rar se întâmpla să accepte să rămâna la petreceri, țin minte doar momentul când a venit în Balaia la invitația bunicului nostru matern, Nicolae Baciuc, sau la nunta sorei mele Dorina, asistând doar la Biserica cu Luna. A fost o icoana luminoasă în copilăria noastră, pe care nu am putut îndeajuns să o contemplăm, fiind duși la studii departe de sat. Nu am putut participa nici la înmormântarea sa din 22 iulie 1973, fiind programat exact atunci cu examenul de stat la Conservatorul din București.

PREOTUL ÎNV. NICOLAE BACIU din BĂLAIA

Din Săbolciu, după o perioadă de timp petrecută la bunicul patern, luam pe jos drumul de țară spre Bălaia, unde la Palante își avea casa, pe-o gură de rai, înconjurată de viță de vie și adăpostită de castanii seculari bunicul nostru matern Nicolae Baciuc și bunica Irina, el născut în Tilecuș din familie țărăneasă cu 11 copii iar

dumneai din Aușeu, din familie de tărani ce aveau o morara de ulei. Nicolae a făcut și el Preparandia la Arad pregătindu-se ca învățător, și predând ca director la Școala din Borșa la început și apoi în Bălaia împreună cu soția sa Irina, învățătoare excepțională, din prima generație de învățători de după Marea Unire. La îndemnul soției și a PS Nicolae, a urmat la Preparandia împreună cu înv. Gh. Bordasiu cursurile pentru preoți, slujind ca paroh în Bălaia, după 1929 când a fost hirotonit. A avut 5 copii - pe Aurelia, mama noastră, născută în 1921, căsătorită cu Ioan malița din Săbolciu, pe Ovidiu, tehnician electricist în Cluj, pe Georgina Ile, prof. univ. la Institutul Politehnic din Cluj, educatoarea Minerva Copăceanu din Oradea și pe Miron Baci, inginer mecanic la Sibiu. Fericirea acestei familii frumoase a fost întreruptă de izbucnirea celui de-al doilea Război Mondial și de deportarea întregii familii de către autoritățile horticiste în Septembrie 1940. Evenimentul dramatic ni-l povesteam bunicii nouă cât și rudelor și oaspeților care treceau pe acolo. Aceasta s-a petrecut în Septembrie 1940, când un grup de jandarmi unguri, honvezi călare cu pene de cocoși la coif, au intrat în sat direct la familiile de unguri din capul satului, fam. Krijar, de la care

aflând unde stau bunicii, au venit noaptea și l-au arestat pe bunicul martratându-l, și l-au dus la Tileagd. Apoi au venit alți honvezi și au ridicat-o pe bunica cu 4 copii care erau cu ea, (mama noastră fiind atunci la Timișoara la un unchi iar tatăl pe front la Odesa și Sevastopol) nu i-au lăsat să ia nimic cu ei, bunica crezând ca vrea să-i împuște pe loc. Dar i-au dus tot la Gara din Tileagd, unde s-au revăzut cu bunicul și cu o mulțime de români indezirabili pentru guvernul hortyst, preoți în frunte cu Episcopul Nicolae Popoviciu, învățători, țărani și muncitori din toate satele bihorene. Au fost suiți în vagoane de animale și expulzați înspre România. Matusa mea Georgina Ile îmi spunea că cea mai frumoasă zi din viața ei a fost ziua în care ei au ajuns, după acel drum de 2 săptămâni în condiții inumane, fără apă sau hrana, timp în care trenul circula doar noaptea, ziua stând oprit ca să nu vină cumva românii să îi elibereze, la Curtici fiind primiți de românii cu brațele deschise. Au fost repartizați la Beiuș iar după o perioadă de ședere acolo, copii fiind înscriși la liceul românesc, s-au stabilit în Timișoara, unde au fost primiți cu multă dragoste, li s-a găsit servicii și li s-a repartizat o locuință, pe str. Pilatus 24, după cum reiese din însemnarea bunicului pe

o carte de rugăciuni din acea vreme și fotografia de epocă. Au ramas acolo până în primavara anului 1945, când s-au reîntors în România reîntregită. A fost un gospodar excepțional, știa să lucreze pământul cu utilaje și mașini, era foarte întreprinzător, harnic gospodar, livada de pomi fructiferi, via, castanii, au fost pentru noi, cei 12 nepoții ai lor, un colțișor de rai. Ca învățător, i-a învățat pe elevi agricultura, cântatul în strană la Biserică. A tipărit și un mic catehism - <Cartea omului creștin>, de o concizie și simplitate exemplare. Expulzarea lor împreună cu Episcopul Popovici i-a legat strâns, fiind pomenit mereu în perioada cât a fost surghiunit. De altfel, familia lor a fost și ea hăituită de comuniști, Miron Baci, fiul mezin a stat închis 2 ani la Târgușor de la 16 ani că fost membru al Frațiilor de Cruce iar ginerele lor, Dumitru Copăcianu din Săcădat, soțul Minervei, a fost arestat 5 ani fără nici un motiv politic. Preotul Nicolae Baci a avut un frate, Traian Baci, diacon la Biserica cu Luna din Oradea, doctor în teologie la Strasbourg, mort de tânăr în 1938. Ca și preotul din Săbolciu, cuscrul său, preotul Nicolae Baci se înalță la Domnul în aceeași zi de 22 iulie, dar în anul 1964. Despre bunica Irina (ce vorbea ungurește și nemțește, ca și

toți bunicii și tatal meu), se poate spune ca era sufletul familiei, de o generozitate și înțelepciune deosebită, spunând că „cu cât dai mai mult, cu atât Dumnezeu îți întoarce înapoi”. A avut meritul de a-l fi dat la scoala pe viitorul Arhimandrit Ioan Negruțiu, pe care l-a găsit păscând o turma de porci după ce școala începuse, cu care se vor reîntâlni după ani la Beiuș, în exil, unde el era pedagog la liceul românesc Acesta a fost duhovnicul care l-a format spiritualmente pe Mircea Malița, viitorul academician și demnitar sub comuniști.

Anul 2018, Centenarul Marii Uniri, ar trebui sa fie sărbătorit de toți românii, creștinii și politicienii patrioți luptând pentru reunirea tuturor provinciilor pierdute după cel de-al Doilea Război Mondial.

Mărturii de la nepoții Ioan Malița, Lucian Malița, Dorina Pop Malița.

Oradea, 05.08.2018

Stră - Stră – Bunicul Nostru⁸³

---

⁸³ Informație primită de la nepotul său Ioan Malița, în 05.08.2018.

Mangra - Mangrevics - Mangrovici – Gheorghe – născut la 1780, a fost preot în Gruingliung. Vine din Serbia. A avut 6 copii, din care 4 preoți în Lăzăreni, Miheleu, Gruingliung, Săldăbagiu Mic și 3 diaconi din care, Nicolae născut în 1818 diacon în Surduc, care are 5 copii pe: Mihai, Dumitru, Savet, Ioan, Floare.

Ioan Mangra, născut la 1852 căsătorit cu Rusu, preot în Săbolciu, are 3 copii.

Dumitru Mangra, avocat - Primar la Oradea între 1938-39, Director de banca, căsătorit cu Gherlea. Fiica lor Viorica căsătorită cu Bordeanu Enea – maior, iar fiica lui Viorica și Enea Bordeanu, Viorica, a lucrat ca-și asistenta la Spitalul VI, căsătorit cu Neaghiu, care era de profesie contabil.

Nicolae Mangra – căsătorit cu Drugaș Floare din Husasău de Criș, au avut 3 copii: Se sinucide din cauza ca tatăl său l-a obligat să muncească tot pământul, inclusiv partea fratelui său Dumitru care studiasse la Viena.

- Maria – cu Bordaș Gheorghe, preot în Săbolciu au doi copii, pe preotul Nicolae căsătorit cu Rodica, care slujște la Biserica Sfântul Silvestru din București și pe

Lucica căsătorită cu avocatul Ioan Vlad din Oradea, care au o fiică , filologa cu Marius Mangra, stabiliți la Paris

- Florica – cu preotul Baicu în Săldăbagiu de Barcău, administrau teren regal în Ceica

- Elisabeta se căsătorește cu avocatul Corb, locuiesc la Beius au 2 copii, pe: Geni căsătorită cu David și au 2 copii și pe Octavian.

Maria Mangra se căsătorește cu Nicolae Malița, care este preot în Săbolciu, au 3 copii, Eugenia, Florica Aurel.

Eugenia Malița, născută în 1905 - căsătorită cu Alexandru Roxin, notar, au binecuvântați cu trei copii: Cornel, decedat la 19 ani, Doina, decedată timpuriu și Mircea, farmacist căsătorită cu Lia. Cu fii

Florica Malița născută în 1908, se căsătorește cu Aurel Contrea prof. univ. la Timisoara au 2 copii, pe Aurel și Florin.

Aurel Contrea, de profesie biolog, se căsătorește cu Ileana, au 1 copil, pe Marius, de profesie chimist.

Florin Contrea, de profesie filolog, se căsătorește cu Viorica, au o fiica, pe Delia Alina, prof. Engleza la Loga.

Ioan Malița (n. 1910-d. 1978), avocat, se căsătorește cu Aurelia Baci (n. 1921-d. 2004) au 3 copii Dorina, Ioan, și Lucian și locuiesc în Oradea.

El participă în Primul Război Mondial, în luptele ce s-au dat la Sevastopol și Odesa, de unde fuge cu ultimul vapor.

Dorina Malița căsătorită Pop, s-a născut în 1948, este pianistă, căsătorită cu Grigore Pop, prof. univ. Cluj, au un fiu pe Ioan - Tudor născut în 1983, care este violoncelist, fiind căsătorit cu Gabriela, care au la rândul lor un fiu, pe Tudor – Andrei, născut în 2010.

Ioan Malița, născut în anul 1950, este violonchelist/teolog, căsătorit cu Dora Carranza, născută în anul 1964, au o fiică, pe Sofia, născută în 2007, în Mexic.

Lucian Malița, născut în anul 1955, este violonist, căsătorit cu Mariana Pădurean în Oradea.

Floare Drugaș, văduva lui Nicolae Mangra se căsătorește nelegitim cu preotul Nicolae Malița din Săbolciu și au 2 copii, pe Florin și Ileana. Florin Malița, are trei copii la Sibiu, iar Ileana, (n.1919 - d.2003), căsătorită cu Ioan Mangra, avocat în Oradea, nu au copii.

Mangra Mihai (n.1844 – d.1899), învățător și diacon în Săbolciu, se căsătorește cu Floare Cioncaș (n.1851 – d.1891), au avut 4 copii, pe Viorica, Matia, Catița și Iosif. Viorica s-a căsătorit cu Nicolae Buzguța din Tileagd, Maria cu Dumitru Tenche din Săbolciu, Catița cu Hosu din Bălaia, iar Iosif cu Ileana Negrău – Fechete.

1. Veronica. s-a căsătorit cu Buzguta Nicolae -Tileagd au avut cinci copii, pe:

Floarea, care s-a căsătorit cu Fechete Gheorghe

Veronica, care s-a căsătorit cu Alex. Pinte

Piroșca, care s-a căsătorit cu Lajos Udran

Iosif care s-a căsătorit cu Cristina Șeles

Ioan care s-a căsătorit cu Erszika Egri

2. Maria, care s-a căsătorit cu Tenche Dumitru – Sabolciu au avut șase copii, pe:

Gheorghe, care s-a căsătorit cu Silvia Chirila

Traian, care s-a căsătorit cu Maria Dulca

Ileana, care s-a căsătorit cu Dumitru Pantea

Maria care s-a căsătorit, cu Dumitru Nadis

Dumitru, care s-a căsătorit cu Sofia Nemtuț

Elisabeta, care s-a căsătorit cu Dumitru Negruț.

3. Catița, care s-a căsătorit cu Hosu din Bălaia, nu

cunosc dacă au copii

4. Iosif, care s-a căsătorit cu Ileana Fechet/Negreu – Tileagd au avut cinci copii, pe:

Ileana, care s-a căsătorit cu Gheorghe Negruț, învățător în Tileagd

Maria, care s-a căsătorit cu Constantin Pendea, au un copil inginer agricol

Iosif, care s-a căsătorit cu Ileana Pop au 2 copii pe dr. Cornel Mangra și Teodora Mangra, ambii sunt decedați

Ioan Mangra, care s-a căsătorit cu Ileana Malița din Săbolciu, fără copii

Alexandru, care s-a căsătorit cu Piroska Balint, au trei copii, pe: Aurelia medic în Băile Felix, Iosif, care s-a căsătorit cu Ileana Kovacs, au doi copii la Zauani, Zarand.

Alexandru, care s-a căsătorit cu Elena, au o fiica subinginer la Înfrățirea.

Nicolae, care s-a căsătorit cu Ileana, decedași, au două fete necăsătorite.

Vicențiu Vasile Mangra (n.1855 – d.1918), este numit Vicar la Oradea în 1900, iar la data de 12 Iunie 1902 e ales Episcop de Arad. Regele nu a semnat aceasta numire.

Tatăl sau Mihai născut în anul 1807, a fost preot în Săldăbagiu Mic.

Vasile Mangra, ajunge Mitropolit de Ardeal, dar moare la Budapesta (?) A fost blamat pentru că a intrat în Parlamentul ungar ca să apere drepturile românilor. Pr. Gh. Litiu l-a reabilitat.

5. Părintele Nicolae Malița în amintirea săbolcenilor în trecut și astăzi

motto: *„Aduceți-vă aminte de mai-marii voștri, care v-au grăit vouă cuvântul lui Dumnezeu; priviți cu luare aminte cum și-au încheiat viața și urmați-le credința”* (Evrei 13, 7)

Anul acesta când se împlinesc 100 de ani de la înfăptuirea Marii Uniri de la Alba Iulia, de la 1 Decembrie 1918, este un bun și binecuvântat prilej pentru a evoca, cu cinste și reverență, pe cei care, într-un fel sau altul, și-au adus contribuția la realizarea acestui deziderat multiseclar al românilor.

Volumul de față se înscrie în acest demers prin creionarea chipului vrednicului de pomenire preot Nicolae Malița. Pentru mine personal cât și pentru comunitatea ortodoxă pe care, din mila Lui Dumnezeu, o păstoresc în prezent la Săbolciu, satul unde părintele Nicolae a păstorit cu sârg și devotament vreme de 42 de ani, ridicând din temelii actuala biserică de zid și zidind sufletește pe credincioșii de pe aceste meleaguri, bucuria și emoția sunt

și mai mari, întrucât îi datorăm atât de mult părintelui nostru ctitor de neam și de altar – Nicolae Malița.

Însă pentru noi (am să-mi permit în câteva rânduri să folosesc pluralul, vorbind în numele celor pe care îi păstoresc și care, când vine vorba de părintele Malița, sunt în asentimentul meu) preot și popor drept măritor din Săbolciu, nu doar anul acesta jubiliar este un prilej de a ne aminti și de a pomeni cu cinstea cuvenită pe părintele Nicolae Malița, ci fiecare Sfântă Liturghie pe care o slujim în duminici și sărbători, când la sfântul altar înălțăm rugăciuni fierbinți de pomenire și de iertare pentru sufletul părintelui ctitor cât și pentru ale celorlalți vrednici urmași ai săi la slujirea altarului Bisericii Ortodoxe din Săbolciu: Aurel Lazăr, Gheorghe Bordașiu, Nicolae Olar.

Mă bucur și mulțumesc din suflet celor care au avut inițiativa și au susținut apariției acestei cărți, că mi-au îngăduit și mie, în calitatea de paroh la Săbolciu, să scriu câteva gânduri despre cel care a fost și va rămâne, alături de părintele și dascălul Gheorhe Bordașiu, cel mai vrednic, marcant și longeviv preot care a păstorit la Săbolciu.

A vorbi despre părintele Nicolae Malița este sinonim, cred eu, cu a vorbi despre un apostol al neamului

românesc și deopotrivă apostol al credinței ortodoxe străbune. Sub această aură a apostolatului pentru Biserică și neam este evocat părintele într-o monografie a comunei Săcădat: „Poate fi considerat un adevărat apostol al neamului românesc. Poate la dânsul sau la alții ca el, din acea perioadă, de aprigă luptă națională, s-o fi gândit Octavian Goga când a scris celebra poezie – Apostolul”⁸⁴ Tocmai de aceea, puși în fața faptului de a vorbi despre o astfel de personalitate marcantă a Bisericii și a neamului din care facem parte, constatăm că ne este, în același timp și în aceeași măsură, și ușor, și foarte greu, ca de altfel despre toți oamenii providențiali pe care Dumnezeu ni i-a hărăzit și istoria ni i-a descoperit. Este ușor, pentru că ai ce spune. Sunt foarte multe lucruri, pilduitoare pentru noi, pe care le-a făcut și ne sunt dragi. Dar în același timp este dificil, tocmai pentru că părintele Nicolae Malița a fost o personalitate atât de complexă și cu o multitudine de realizări pe diverse planuri: politic, național - patriotic, pastoral-spiritual, catehetic și gospodăresc, încât asumându-ți responsabilitatea conturării personalității sale, ți se naște

---

⁸⁴ Dumitru V. Bonta, *op. cit.*, p. 301.

în suflet teama ca nu cumva să uiți una din multele sale împliniri, mai ales că vitregiile vremii au făcut ca multe din documentele referitoare la părintele Malița să dispară.

Însă pentru a nu ne arăta nepăsători față de zestrea spirituală, patriotică și culturală lăsată de vrednicul părinte, am decis să schițăm, în linii mari, portretul său de preot la Săbolciu, așa cum reiese din amintirile celor care, fie măcar ca și prunci, au avut posibilitatea de a-l vedea pe părintele Nicolae slujind, predicând și jertfindu-se cu timp și fără timp pentru ridicarea actualei biserici ortodoxe din Săbolciu și pentru călăuzirea turmei celei cuvântătoare de aici pe calea mântuirii.

„Exemplul convinge mai mult decât cuvântul”⁸⁵ spunea vrednicul de pomenire Mitropolitul Antonie Plămădeală. Astfel din discuțiile purtate cu credincioșii din Săbolciu, ajunși la o vârstă venerabilă, am aflat că părintele Nicolae Malița a fost un preot model, care nu s-a mărginit să-i povățuiască numai prin predica de la amvon, ci mai presus de toate prin exemplul vieții sale și al propriei sale familii, bineștiut fiind faptul că părintele Nicolae a donat

---

⁸⁵ Antonie Plămădeală, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, Sibiu, 1984, p. 174.

pentru Biserică cărămidă de construcție în prețul unei perechi de boi, iar familia sfinției sale a donat piatra de codru pentru construirea noii biserici, o biserică monumentală ridicată între anii 1948-1950, o perioadă destul de grea din punct de vedere economic și politic, perioada de instaurare a regimului comunist, imediat după al doilea război mondial. În sprijinul afirmațiilor noastre vom reda câteva mărturii personale ale unora din credincioșii săbolceni care l-au cunoscut pe părintele Nicolae:

„Îmi aduc aminte cu drag de părintele Nicolae Malița. Mama mea, Pantea Maria îl ajuta adeseori la treburile din gospodărie, deoarece părintele a fost un gospodar de frunte al satului, creștea multe animale și era un exemplu de hărnicie pentru noi toți, muncind deseori cot la cot cu ceilalți țărani la munca câmpului.

Tatăl meu, Teodor Pantea, i-a fost episcop și om de încredere atunci când s-a ridicat biserica și îmi aduc aminte că părintele și-a vândut o pereche de boi pentru a cumpăra cărămida necesară la zidire. A muncit mult pentru a construi biserica și alături de el și-a mobilizat la muncă întreaga familie. A iubit mult biserica și îmi aduc aminte cât

de frumos se ruga la sfântul altar și cum, copilă fiind, ne chema pe toți copiii să ne cuminecăm la marile sărbători.”⁸⁶

Din mărturiile mai multor oameni sau din cele pe care unii le-au auzit povestite de părinții și bunicii lor, am observat că un loc aparte în misiunea sa de preot la Săbolciu l-a avut catehizarea copiilor și a tinerilor din sat. Păstorind într-o perioadă grea a istoriei, când de multe ori cărțile lipseau ori erau foarte greu de procurat, părintele a înțeles cât de important este ca, în sufletele și mințile tinerelor vlăstare ale Bisericii și neamului, să picure lumina cea neînserată a Sfintei Evanghelii, formându-i din punct de vedere moral și întărindu-i din punct de vedere spiritual pentru vremurile grele ce aveau să urmeze.

„Părintele Nicolae a fost nașul de cununie al părinților mei, iar pe mine el m-a încreștinat. Îmi aduc aminte de dumnealui ca de un preot devotat și preocupat de educația noastră morală și de viitorul nostru. De aceea făcea cu noi ore de religie la Biserica și îi plăcea să fim disciplinați și atenți la frumoasele explicații și povestiri pe

---

⁸⁶ Informație de la Pantea Maria, 73 ani, văduvă, locuiește în Săbolciu la nr. 124.

care ni le spunea, iar uneori cu blândețe și spre a noastră îndreptare ne mai și muștra.

A rămas în mintea noastră ca un preot harnic și un gospodar de frunte, dar care nu s-a dat în lături de la munca de jos, ci alături de credincioșii săi și de familia dumnealui a pus osul la ridicarea frumoasei noastre biserici.”⁸⁷ Ascultând evocările credincioșilor din Săbolciu, am descoperit în părintele Nicolae un slujitor care s-a străduit să întrupeze în propria-i viață îndemnul pastoral paulin, am simțit, o dată în plus, responsabilitatea de a urma în slujirea altarului, din acest sat, unor personalități de anvergură cum au fost părintele Nicolae Malița și părintele Gheorghe Bordașiu.

„Părintele Malița a fost un om corect și cinstit, dacă îl ajutai cu ceva te recompensa cu prisosință. Eu, tânăr fiind atunci, l-am ajutat să plugărească cu caii și îmi aduc aminte că avea multă răbdare cu animalele și se comporta cu multă blândețe.

---

⁸⁷ Informație de la Buciu Dumitru, 87 ani, locuiește în Săbolciu la nr. 138.

Tatăl meu i-a fost sfânt⁸⁸ la biserica cea veche din lemn, care din păcate s-a distrus. Îmi mai aduc aminte că părintele avea o vorbă așezată, calmă și că îi plăcea să spună lucrurilor pe nume. Sâmbăta după masă ne strângea pe copii la biserică unde făceam religie. Acolo ne învăța Tatăl nostru dar și alte rugăciuni și cântări bisericești.

După ce s-a pensionat la Săbolciu a suplinat ca preot și în alte parohii din satele vecine (Botean, Bălaia, Tilecuș), unde de multe ori mergea la slujbă pe jos, nefiind atâtea mijloace de transport precum astăzi – menționăm aici că părintele a fost un adevărat misionar, el deserving aceste sate pentru a stăvili extinderea cultelor neoprotestante.”⁸⁹

Am redat aici doar câteva din amintirile frumoase pe care părintele le-a lăsat în sufletele celor pe care i-a păstorit. Acestea dar și multe altele pe care nu le-am redat formează un frumos buchet de virtuți pe care părintele le-a cultivat în cei 42 de ani de slujire pilduitoare la Săbolciu (1910-1952): hărnicia, cinstea, omenia, râvna preoțească, milostenia, respectul, blândețea, corectitudinea, toate acestea purtând pecetea dragostei de Hristos și de neam.

---

⁸⁸ paraclisier.

⁸⁹ Informație de la Sime Aurel, 82 ani, locuiește în Săbolciu la nr. 110.

Părintele Nicolae Malița ctitorul frumoasei biserici din Săbolciu, dar și „ctitorul” atâtor suflete din acest sat, a fost un model pentru contemporanii săi, este cu siguranță un model pentru noi, cei de azi și ne dorim să fie un model pentru toate generațiile care vor urma.

BIBLIOGRAFIE

A. Ziare și periodice

Pr. Dr. Codorean, Ioan , *Mitropolitului Vasile Mangra al românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria, Legea Românească nr. 3, 2009.*

Arhim. Conf. Dr. Mada, Teofan, *Roman Ciorogariu, spiritus rector al Școlii Naționale din Arad, art. în Lumina, 6 mai 2018.*

Mălinaș, Constantin , *Vasile Mangra* , în *Legea Românească nr. 3, 2009.*

Roșu, L. Titus. *Legea românească ortodoxă, temelia spirituală a ființei noastre etnice, Oradea, 1997.*

Faur, Flaminia, *Manifestările românilor din Bihor împotriva proiectului de lege școlară din 1907, Oradea, Fundația Culturală „Cele trei Crișuri”, 199.*

B. Date de istorie orală

Informație de la Buciu Dumitru, 87 ani, locuiește în Săbolciu la nr. 138.

Informație primită dela nepotul său Ioan Malița, în 05.08.2018.

Informație de la Pantea Maria, 73 ani, văduvă, locuiește în Săbolciu la nr. 124.

Informație de la Sime Aurel, 82 ani, locuiește în Săbolciu la nr. 110.

C. Lucrări generale

Ciorogariu, R. Roman, *Zile Trăite – Partea a II-a, Revoluția*, Ediție de dr. Viorel aur, Fundația „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1994.

Pr. dr. Vesa, Pavel, *Învățămintul Teologic de la Arad (1822-1948)*, Editura Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva, 2013.

Preot dr. Vesa, Pavel, *Protopop dr. Gheorghe Ciuhandu (1875-1947)*, Editura Arhiepiscopiei Aradului, Arad, 2011.

D. Lucrări speciale

Bonta, V. Dumitru, *Trei sate surori Săcădat, Borșa și Săbolciu*, Editura Imprimeriei de Vest Oradea, 2002.

Diaconescu, Mihail, *Sacrificiul*, ediția a II-a ed. Ministerului de Interne, 1993, Buc. Noi.

Faur, Viorel, *Generația Marii Uniri – Evenimente din Bihor Octombrie 1918 – Aprilie 1919 Documente*, Editura Universității din Oradea, 2013.

Faur, Viorel, *Viața politică a românilor bihoreni (1918 - 1919)*, Editura Fundației Culturale „Cele Trei Crișuri”, Oradea, 1992.

Kirițescu, Constantin, *Istoria Războiului pentru întregirea neamului 1916-1918*, vol II , Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1989.

Istoria Transilvaniei vol. II, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyarai András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016.

Istoria Transilvaniei vol. III, coord. Ioan-Aurel Pop, Thomas Nagler, Magyari András, ed. Academia Română, Cluj-Napoca și ed. Episcopiei Devei și Hunedoarei, Deva – 2016.

Malița, Mircea, *Secolul meu scurt*, Editura ROA , București, 2015.

Cristea, Miron, *Cuvinte despre Marea Unire*, Editura Basilica, București, 2018.

Plămădeală, Antonie, *Vocație și misiune creștină în vremea noastră*, Editura Arhiepiscopiei Sibiului, Sibiu, 1984.

Neș, Teodor, *Oameni din Bihor 1848-1918*, Oradea, Tip. Diecezană, 1937.

Nistoriu, Nicolae, *Contribuții la istoria învățământului românesc din Bihor 1800-1918*, Editura Arca Oradea 2012.

ANEXE DOCUMENTE

1.

C:N:R: l-a delegat, pe Nicolae Malița, în calitatea de membru cu drepturi depline dar și ca organizator al delegațiilor de pe Valea Crișului Repede. A avut o parolă de comunicare cu indicativul „Șoimul”. Delegația lui este semnată de Dr. Victor Andru, ca secretar și Dr. Aurel Lazăr, ca președinte.

1918 noiembrie 27, Oradea

Consiliul Național Român din Oradea - Mare și Bihor

CERTIFICAT

Prin prezentul se certifică, că dl. Nicolae Malița, domiciliat în Săbolciu, întreprinde o călătorie, pentru a lua parte la Marea Adunare de la Alba - Iulia.

Oradea - Mare, la 27 noiembrie 1918

L:S:

Dr. Victor Andru

Dr. Aurel

Lazăr

Secretar

Președinte

Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Române a județului Bihor, Colecția de documente, nr.456, original.

2.

DECRET REGAL

Mihai I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională

Rege al României

La toți de față și voitori, Sănătate

Asupra raportului Ministrului Nostru al Afacerilor Străine, Cancelar al Ordinilor, sub nr. 25.934

Am decretat și decretăm

Art. 1 Numim membru al Ordinului Coroana României, în grad de „ofițer” pe dl Malița Nicolae, preot din comuna Săbolciu, Bihor

Art. 2 Ministru nostru al Afacerilor Străine, Cancelar al Ordinilor este însărcinat cu executare acestui Decret.

Dat în București, la 16 aprilie 1930

În numele Majestății Sale Regelui Mihai I

(semnat) Nicolae, Principe al României

(semnat) Miron, Patriarhul României

(semnat) C. Sărăpeanu

Ministru Afacerilor Străine

Cancelar al Ordinilor

(semnat) G. G. Mironescu

Pentru conformitate în Decretul original

Directorul Cancelariei Ordinilor

Ministru Plenipotențiar

S. S.

3.

Nr. 1365

Consiliul Popular Județean Provizoriu Bihor

Comitetul Executiv

Serviciul secretariat administrativ

Nr. 200 din 15 ianuarie 1969

Către

Tov. Malița Nicolae - preot

Sat Săbolciu

Com. Săcădat

Jud. Bihor

Vă rugăm, ca în ziua de 20 ianuarie, 1969, orele 9,

dimineața, să vă prezentați la Consiliul Popular al Județului Bihor, etajul II, camera 257, în vederea primirii medaliei jubiliare a „Semicentenarului Unirii Transilvaniei cu România”.

Veți aduce cu Dvs, buletinul de identitate.

Secretar,

șef serviciu

Emil Cotoi

Aurel Bandici

AB/VD

4.

1970
1883
- 84

- Declarație -

Subsemnatul Preot-pensionar dom. in satul Săbolciu, jud. Bihor declar următoarele :

M-am născut la data de 5 august 1883 in satul Borșea jud. Bihor, tatăl meu a fost țăran agricultor . Am făcut studiile teologice la Preparatoria - A r a d fiind calificat preot și învățător in anul 1906.- Din anul 1911 am funcționat ca preot in Parochia ort.romă din satul Săbolciu jud. Bihor ,la data de 1 ianuarie 1967- m-am retras in pensie .-

Cu privire la evenimentele istorice din anul 1918 care au avut loc la data de 1 decembrie 1918 in orașul Alba-Julia rețin următoarele evenimente :

S-a organizat de către Partidul -Național român o mare - adunare națională la care a participat intelectualitatea și o mare majoritate din popor .-După cum îmi aduc aminte ,ideea ,starea de spirit ce domnea la acea dată era pentru unirea "ARDEALULUI CU VECHIUL REGAT ROMÂN ".-

In bază delegației scrisă pe care o posed, Cînsiliul - Național - român, lădată de 27 noiembrie 1918- a cărui președinte in județul Bihor era avocatul dr Aurel Lazar, m-a delegat și particip la adunarea - națională din Alba Julia.- Ca octonegar - îmi aduc aminte că românii din Ardeal au fost animați cu toții de dorința - unirii Ardealului cu regatul român și liber, cease - hotărârile luate de la Alba Julia din 1 decembrie 1918 , s-a și dus la îndeplinire cu însuflețire unanimă de nedescris .-

Adunarea a fost prezidată de Gheorghe Pop de Băsești, și au luat cuvîntul ținînd cuvîntări și Lucaci ,Juliu Maniu, Alexandru Vaida ,Pap Ignăție, Miron episcopul Căreneșbeșului- devenit mai - tîrziu Patriarhul ortodox al României. Toată generația din anul 1918 a fost însuflețită de marele ideal național de unire a tuturor rominilor într-o singură stăpînire romînă și de a scăpa de asuprit de veacuri străină. -Datorită victoriei armatei romine asupra vrăzmașului de veacuri in anul 1919 s-a împlinit visul tuturor rominilor văzînd îndeplîndu-se cu ochii ; ROMANIA MARE :

Pentru contribuția avută la această adunare, -națională -

- 2- /.

din 1 dec. 1918;

cu Decretul Nr.1365 din 16 aprilie 1930, am fost decorat cu - ORDINUL : " CORONA ROMINIEI " in gradul de ofițer .-

Oradea, la 2 aprilie 1968

Preot Nicolae Malița

Poze
119

CUPRINS

Prefață	p. 3
Introducere	p. 7
De la Săbolciu la Alba-Iulia	p. 11
Părintele Nicolae Malița	p. 21
Amintiri despre preotul Nicolae Malița din Săbolciu, Bihor	p. 85
Părintele Nicolae Malița în amintirea săbolcenilor în trecut și astăzi	p. 101
Bibliografie	p. 111
Anexe	p. 116